

STATISTISKE EFTERRETNINGER

UDGIVET AF STATENS STATISTISKE BUREAU

NR. 5

3. AARGANG

30. APRIL 1911

PROFESSOR, DR. POLIT. HARALD WESTERGAARD.

Den 30. April 1886, altsaa idag for 25 Aar siden, udnævntes Harald Westergaard til Professor ved Københavns Universitet, hvortil han allerede havde været knyttet som midlertidig Docent i Statsvidenskab siden 1. Januar 1883.

Professor Westergaard er saaledes nu i sin Virksomhed naaet til en af de Milepæle, hvor man ligesom gør Holdt, ser tilbage paa, hvad der er udrettet, og fremad paa, hvad der i den kommende Tid skal udrettes.

Vi hans Elever i Statens Statistiske Bureau har ønsket paa denne Dag at bringe ham en Tak for, hvad han har været for os i de forløbne 25 Aar, saavel ved de Impulser han gennem sin rige og betydningsfulde videnskabelige Produktion har givet os, som ved den personlige Paavirkning, han har øvet paa os i vor Studietid, og hvor han ved sin Karakters Retlinethed og sin Forsknings Nøgtternhed har været os en ypperlig Læremester og Vejleder netop paa Statistikens og Økonomiens Omraade.

Som efterfølgende Sider vil vise, bringer vi vor Tak paa en beskeden Maade, men vi mener os for øvrigt netop derved bedst at være i Overensstemmelse med Jubilarens Ønsker og Tankesæt. Vi knytter saa dertil Ønsket om, at Professor Westergaard ogsaa i mange kommende Aar maa fortsætte sin betydningsfulde Virksomhed til Ære for den Højskole, til hvis mest kendte Navne saavel i Indland som i Udland han nu hører, og til Gavn for det Samfund, han lever i og gennem sit store Arbejde paa det sociale Omraade virker for.

---

25 Aars statsvidenskabelige Kandidater.

I de 25 Aar, Harald Westergaard har været Professor ved Københavns Universitet, altsaa i Tiden fra 30. April 1886, har i alt 214 taget statsvidenskabelig Eksamen; heraf er der dog 3 „Omgængere“, saaledes at Antallet af nye statsvidenskabelige Kandidater i de 25 Aar er 211 eller i Gennemsnit mellem 8 og 9 om Aaret. I den første Halvdel af Perioden tog i alt 98 statsvidenskabelig Eksamen eller i Gennemsnit 8 om Aaret, i den sidste Halvdel af Perioden 113 eller 9 om Aaret. Efter den i 1892 indførte nye Eksamen-ordning er Antallet af de statsvidenskabelige Kandidater saaledes vokset noget.

Fra Aar til Aar er der selvfølgelig stor Forskel i Antallet af Kandidater. Flest var der i 1892 og 1910, i hvilke Aar 14 tog Eksamen; derefter følger 1894 og 1906 med 13 i hvert Aar, 1904 med 12, 1900 med 11 og 1905 med 10. Det laveste Antal Kandidater var der i 1895 (3), 1908 (4) og 1898 og 1899 med 5 i hvert Aar.

Af de 211 statsvidenskabelige Kandidater er der 8 Kvinder. Af Kandidaterne har 19 først taget fuld- stændig juridisk Embedseksamen og derefter, ved Til- lægsprøve, statsvidenskabelig Eksamen; 1 statsvidens- skabelig Kandidat havde først taget theologisk Embeds- eksamen; 1 Cand. polit. har senere taget juridisk og 1 theologisk Embedseksamen.

Af de 211 Kandidater tog 120 Eksamen om Vin- teren og 91 om Sommeren; af disse sidste fuldendte een først Eksamen i September, da vedkommende paa Grund af Sygdom ikke kunde møde ved den mundt- lige Eksamen i Foraaret. Af Kandidaterne fik 101 Laud, 101 fik Haud, altsaa nøjagtigt lige saa mange, og 9 fik Non (efter den gamle Ordning).

Ved en Opgørelse af Studietidens Varighed vil det være naturligt at se bort fra de Kandidater, der først har taget juridisk Embedseksamen, samt een, som ikke havde Studentereksamen, men havde faaet Dis- pensation. Tilbage bliver der 191 Kandidater. Disses Fordeling efter den Tid, der forløb mellem Studenter- eksamen og Embedseksamen, fremgaar af nedenstaaende Talrækker.

2 ¹ / ₂ Aar	1	6 ¹ / ₂ Aar	15
3	2	7	11
3 ¹ / ₂	16	7 ¹ / ₂	6
4	8	8	10
4 ¹ / ₂	29	8 ¹ / ₂	4
5	25	9	1
5 ¹ / ₂	34	9 ¹ / ₂	2
6	17	10	2

10 ¹ / ₂ Aar	3	17 Aar	1
12 ¹ / ₂	1	20 ¹ / ₂	1
13 ¹ / ₂	1	21	1

I alt . . . 191

Langt det overvejende Antal tager Eksamen 4¹/₂ à 5¹/₂ Aar efter Studentereksamen; 88 af Kandidaterne eller ikke langt fra Halvdelen findes i disse Grupper. Kun 27 (14 pCt.) har været kortere Tid om Studiet, medens 76 (ca. 40 pCt.) har været 6 Aar eller længere Tid derom. Studiets gennemsnitlige Varighed er paa det nærmeste 6 Aar, men tages der, hvilket vistnok er det mest korrekte, ikke Hensyn til de Kandidater, som har været 10 Aar eller mere om at tage Eksamen, bliver den gennemsnitlige Tid, der forløber imellem Studenter- eksamen og statsvidenskabelig Eksamen, 5¹/₂ Aar.

Kandidaternes Fordeling efter Livsstilling giver følgende Resultat:

Postvæsenet	19
Telegrafvæsenet	2
Statsbanerne	6
Toldvæsenet	19
Statistisk Bureau	12
Andre Stillinger under Finansministeriet	27
Diplomater og Konsuler	8
Præster	1
Andre Stillinger under Staten	28
Kommunale Stillinger	13
Forsikringsvæsenet	8
Banker og Sparekasser	10
Sagførere	4
Redaktører og Journalister	10
Forfattere	3
Godsejere	10
Handel og Industri	3
Hejskolelærer	1
Operasanger	1
Andre Stillinger	18
Ubekendt	8

I alt . . . 211

Det ses heraf, at 122 har faaet Ansættelse i Sta- tens Tjeneste, medens 13 er kommunalt ansatte. I alt er saaledes henimod de to Tredjedele af de statsvidens- skabelige Kandidater ansatte i den offentlige Admini- strations Tjeneste.

Af Kandidaterne har 6 erhvervet sig den stats- videnskabelige Doktorgrad.

Af de sidste 25 Aars 211 statsvidenskabelige Kan- didater er 12 døde.

Im. Bang.

Om Gennemsnit.

Naar man har en Række statistiske Iagttagelser, f. Eks. Oplysninger om Arbejdslønnen i et Fag paa forskellige Steder, Priserne for en Vare paa givet Sted og til given Tid, og man vil sammenligne det saaledes belyste Forhold med tilsvarende andre paa andre Steder eller til andre Tider, vil Opgaven i mange Tilfælde være den, at sammentrænge det hele Materiale med alle de Oplysninger, det giver, i saa faa, men saa omfattende Udtryk som muligt, at faa Lyset fra alle Enkeltiagttagelserne til at kaste sig i et samlet Billede som i et Brændpunkt. Og ved Hjælp af disse Billeder foretages saa Sammenligningen.

Et saadant sammenfattende Udtryk er

Det aritmetiske Gennemsnit.

Dette Gennemsnit anvendes overalt i Statistiken. Dødeligheden (Antallet af døde divideret med den tilsvarende Folkemængde), Fødselsprocenten, Forbruget pr. Indbygger af forskellige Varer, Foldudbyttet pr. Hektar osv. er aritmetiske Gennemsnit. Hvis vi ved, at Vareindførselen til et Land i n Aar har haft en Værdi af henholdsvis $x_1, x_2, x_3 \dots x_n$ Kr. vil der i Gennemsnit af de n Aar være indført Varer til en Værdi

$$(1) \quad \frac{x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n}{n} = M$$

Kr. M er da Gennemsnitsværdien af Indførselen i de n Aar. Og da vi af (1) faar, at

$$(2) \quad x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n = nM$$

vil det, hvis vi kalder $x_1, x_2, x_3 \dots x_n$ en statistisk Række og de enkelte x 'er dens Elementer, altsaa sige, at Gennemsnittet er det Tal, der multipliceret med Antallet af Elementer i en statistisk Række, giver Summen af disse Elementer. Til dette Gennemsnit knytter der sig nu forskellige vigtige Egenskaber:

Dels er Summen af Afvigelseerne i en statistisk Rækkes Elementer, naar Afvigelseerne med Fortegn regnes fra Seriens Gennemsnit: 0, dels er Kvadratsummen af disse Afvigelser mindre end Kvadratsummen af Afvigelseerne, regnede fra et hvilket som helst andet Tal¹⁾. „Denne Egenskab ved Gennemsnittet sikrer det en enestaaende Stilling i Rækken og opfordrer til at vælge det til Udgangspunkt, naar man vil undersøge Elementernes Fordeling“²⁾.

Et Udtryk for Fordelingen af Elementer i en Række giver den ved Hjælp af Gennemsnittet udreg-

nede „Dispersion“. Den svenske Matematiker Charlier¹⁾ foretrækker dette Udtryk fremfor det Gauss'ske „Middelfvigelse“ og det engelske „Standard deviation“ som umiddelbart betegnende. Man betegner almindeligvis Dispersionen ved σ^2 og udtrykker den saaledes:

$$(3) \quad \sigma^2 = \frac{\sum (x - M)^2}{n},$$

hvor x er Rækkens almindelige Element, M dens aritmetiske Gennemsnit og n Antallet af dens Elementer. Hvis Elementerne fordeler sig efter den Gauss'ske Fejlkurve (Exponentialformlen) ligger $\frac{2}{3}$ af dem imellem $M + \sigma$ og $M - \sigma$. Dispersionen er saaledes et udmærket Maal for Spredningen omkring Gennemsnittet.

Til Eksempel paa Beregningen af Gennemsnit og Dispersion vælger jeg en Oversigt²⁾ over Vekselkursen paa London i Aarene 1899—1909, angivet i Kr. og Øre pr. £.

De ud for hver Kurs anførte Tal angiver, i hvor mange Dage den paagældende Kurs har været gældende:

A vista Vekselkurs paa London pr. 1 £.

	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909
Kr. Ø.											
18.12	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"
13	"	"	22	"	3	17	"	"	"	14	"
14	"	"	65	"	24	22	3	"	"	25	"
15	"	"	62	6	27	56	34	"	"	47	25
16	"	10	77	18	28	58	25	"	"	31	33
17	14	11	44	54	35	29	50	"	"	10	36
18	16	10	8	57	37	24	169	16	"	29	27
19	3	28	4	55	35	39	59	24	"	43	44
20	38	34	10	78	13	46	18	84	11	17	25
21	42	28	"	41	30	15	7	85	13	10	48
22	101	20	22	49	14	22	"	66	51	18	42
23	63	27	39	7	24	7	"	21	27	26	27
24	47	32	9	"	47	18	"	"	4	21	43
25	3	24	"	"	38	13	"	4	20	13	15
26	7	25	"	"	"	"	"	10	25	18	"
27	10	32	"	"	"	"	"	23	10	13	"
28	8	29	"	"	"	"	"	29	28	"	"
29	"	33	"	"	"	"	"	3	54	3	"
30	"	7	"	"	"	"	"	"	57	4	"
31	3	10	"	"	"	"	"	"	10	3	"
32	7	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"
33	"	"	"	"	"	"	"	"	2	18	"
34	3	2	"	"	"	"	"	"	4	"	"
35	"	"	"	"	"	"	"	"	6	3	"
36	"	"	"	"	"	"	"	"	7	"	"
37	"	"	"	"	"	"	"	"	15	"	"
38	"	"	"	"	"	"	"	"	18	"	"
39	"	"	"	"	"	"	"	"	3	"	"
I alt	365	365	365	365	365	366	365	365	365	366	365

¹⁾ Harald Westergaard: Statistikens Theori. 1890. S. 84.

²⁾ Lucien March: Essai sur un mode d'exposer les principaux éléments de la théorie statistique. Journal de la Société de Statistique de Paris. 1910.

¹⁾ Grunddragen af den matematiske Statistiken. Statsvetenskaplig Tidsskrift. 1910. Se ogsaa T. N. Thiele: Elementær Iagttagelseslære. 1897.

²⁾ Sammenstillet efter Tabellen i „Statistisk Aarbog“.

Man faar derefter følgende Aars-Gennemsnit:

1899: 18,22	1903: 18,19	1907: 18,28
1900: 18,24	1904: 18,18	1908: 18,20
1901: 18,17	1905: 18,18	1909: 18,20
1902: 18,19	1906: 18,22	

Fæster vi nu Opmærksomheden ved Aarene 1902 og 1903, vil det ses, at Gennemsnittet for begge Aarene er 18,19, men i 1902 laa de noterede Kurser imellem 18,15 og 18,23, i 1903 imellem 18,13 og 18,25. Dette Forhold søger vi nu udtrykt gennem Dispersionen. Til Lettelse ved Beregningen af denne foretages følgende Omskrivning¹⁾ af σ^2 i (3)

$$(4) \quad \sigma^2 = \frac{ns_2 - s_1^2}{n^2} = \frac{s_2}{n} - \left(\frac{s_1}{n}\right)^2$$

hvor n er Antallet af Iagttagelserne, s_1 Summen af selve Iagttagelserne og s_2 Summen af deres Kvadrater. Yderligere vil det nu i mange Tilfælde vise sig hensigtsmæssigt¹⁾ at vælge et foreløbigt Gennemsnit, saaledes som i nedenstaaende Regneeksempel, hvor 18,17 er valgt til foreløbigt Gennemsnit. Jeg vælger til Eksempel Aaret 1905 og kalder det foreløbige Gennemsnit M_0 , Iagttagelserne x og Antallet af de enkelte Iagttagelser y .

x	$x - M_0$	y	$y(x - M_0)$	$y(x - M_0)^2$
18,14	-3	3	-9	27
15	-2	34	-68	136
16	-1	25	-25	25
17	0	50	0	0
18	+1	169	+169	169
19	+2	59	+118	236
20	+3	18	+54	162
21	+4	7	+28	112

$$n = 365 \quad s'_1 = 267 \quad s'_2 = 867$$

hvorefter Gennemsnittet $M = M_0 + \frac{s'_1}{n} = 18,17 + \frac{267}{365} = 18,18$, og ifølge (4)

$$\sigma^2 = \frac{s'_2}{n} - \left(\frac{s'_1}{n}\right)^2 = 2,375 - 0,534 = 1,841$$

hvoraf

$\sigma = \pm 1,36$ Øre; $M \pm \sigma = 18,18 \pm 0,014$ Kr., hvorefter $\frac{2}{3}$ af Iagttagelserne skulde ligge mellem 18,194 og 18,166. Det vil ses, at paa det nærmeste $\frac{2}{3}$ af Iagttagelserne ligger mellem disse to Grænser.

Tilladeligheden af at bruge det foreløbige Gennemsnit M_0 , saaledes som ovenfor gjort, fremgaar af følgende:

$$M = \frac{s_1}{n} = M_0 + \frac{s_1 - nM_0}{n} = M_0 + \frac{\Sigma(x - M_0)}{n};$$

Dispersionen forandres ikke ved Indførelsen af M_0 , idet Tælleren i (3) kan skrives saaledes:

$$\Sigma(x - M)^2 = \Sigma[(x - M_0) - (M - M_0)]^2$$

¹⁾ T. N. Thiele: Elementær Iagttagelseslære. Side 22.

Beregner man nu Dispersionen for Iagttagelserne i 1902 og 1903, faar man i 1902 $\sigma = \pm 1,53$ og i 1903 $\sigma = \pm 4,68$. I 1902 ligger, ligesom i 1905, $\frac{2}{3}$ af Iagttagelserne mellem $M + \sigma$ og $M - \sigma$, og da Dispersionen er mindre i 1905 end i 1902, ligger alt-saa Tallene i 1905 nærmere omkring Gennemsnittet; Gennemsnitskursen i 1905 er saaledes et mere omfattende, om man vil: rigtigere, Udtryk for Aarskursen end Gennemsnitstallet for 1902. I 1903 er Dispersionen saa stor, at næsten alle Iagttagelser ligger mellem $M + \sigma$ og $M - \sigma$. Kurven for denne Iagttagelsesrække følger saaledes ikke den normale Fejlkurve; det viser sig, at der har været særlige Aarsager i Virksomhed, som man i givet Tilfælde maatte efterspore.

Dispersionen er saaledes et Maal for Spredningen i en faktisk foreliggende Række og lader sig ikke umiddelbart sammenligne med det Maal for Usikkerheden ved en Beregning, der kaldes Middelfejlen, og som Prof. Westergaard opererer med i „Statistikens Theori“. Det vil imidlertid ses, at hvis vi f. Eks. undersøger Dødeligheden i en Befolkning med $y_1 + y_2$ Individier, vil de have Egenskaberne: Ikke-Død eller: Død og vi kan da stille følgende Skema op

x	y	xy	x^2y
0	y_1	0	0
1	y_2	y_2	y_2

$$n = y_1 + y_2 \quad s_1 = y_2 \quad s_2 = y_2$$

Vi har da ifølge (4)

$$\sigma^2 = \frac{y_2(y_1 + y_2) - y_2^2}{n^2} = \frac{y_1 y_2}{n^2}$$

Men $\frac{y_1}{n}$ er netop det, Prof. Westergaard betegner med p (Sandsynligheden for en Begivenhed) og $\frac{y_2}{n}$ Sandsynligheden for det modsatte, betegnet ved q ; og $\sigma = \sqrt{\frac{y_1 y_2}{n}} = \sqrt{pq}$ er Middelfejlen paa det enkelte Element i Rækken, idet $n = 1$ i Udtrykket $\sqrt{npq}$; $\frac{\sigma}{\sqrt{n}}$ er da Middelfejlen paa Gennemsnittet.

Foruden de brugbare Egenskaber, der hidtil er omtalte som knyttende sig til Dispersionen: At den maaler Spredningen og derved giver et talmæssigt Udtryk for Gennemsnittets Værdi¹⁾, at den ikke paavirkes ved Indførelsen af det foreløbige Gennemsnit, og at

¹⁾ Hvad der udtrykkes ved et Gennemsnit af Gennemsnit, der ikke har faaet tillagt Vægt, maa undersøges i hvert enkelt Tilfælde. Se Marcus Rubin: Om Gennemsnit, Nationaløkonomisk Forenings Festskrift. 1897.

den bekvemt anvendes til Beregning af Middelfejl, skal det endnu nævnes, at Dispersionen indgaar i Udtrykket for den Jevnsidedhed, der kan være mellem Variationerne i to Rækker af Begivenheder: f. Eks. Regnmængde og Høst, alkoholistiske Forældre og svage Børn osv. Dette Udtryk, der kaldes Korrelationskoefficienten — (eller som Lucien March foretrækker det: Kovariationskoefficienten)

— skrives nemlig som $r = \frac{\sum xy}{n\sigma_1\sigma_2}$, hvor x og y er de korresponderende Afvigelser fra de respektive Rækkers Gennemsnit, σ_1 og σ_2 de to Rækkers Dispersioner.

Andre Gennemsnit.

Foruden det aritmetiske Gennemsnit anvendes undertiden, især i den engelske Statistik med dens social- og lønstatistiske Undersøgelser (Booth, Bowley, Wood) andre Gennemsnit. Det er især „The median“ (Midtertallet), som her spiller den største Rolle; det bestemmes som den af Iagttagelserne, der deler den paa-gældende Række i to ligestore Dele; i Lønstatistiken f. Eks. den Løn, der er saa høj, at ligesaa mange af de iagttagne Arbejdere faar over som under den. Jeg vælger som Eksempel¹⁾ Ugelønnen for Bygningssnedkerne (Svendene) i Danmark²⁾; Tallene angiver det samlede Antal Svende, der havde under de opgivne Lønsatser:

	Antal Svende		Antal Svende
under 11 ¹ / ₂ Kr.	3	under 31 ¹ / ₂ Kr.	585
— 13 ¹ / ₂ —	8	— 33 ¹ / ₂ —	669
— 15 ¹ / ₂ —	34	— 35 ¹ / ₂ —	716
— 17 ¹ / ₂ —	63	— 37 ¹ / ₂ —	767
— 19 ¹ / ₂ —	132	— 39 ¹ / ₂ —	792
— 21 ¹ / ₂ —	188	— 41 ¹ / ₂ —	831
— 23 ¹ / ₂ —	236	— 43 ¹ / ₂ —	851
— 25 ¹ / ₂ —	316	— 45 ¹ / ₂ —	865
— 27 ¹ / ₂ —	403	— 49 ¹ / ₂ —	878
— 29 ¹ / ₂ —	488	— 51 —	885

Vi har altsaa 885 Arbejdere. Den midterste af disse, den 443de tjente imellem 27¹/₂ og 29¹/₂ Kr. om Ugen, og regner vi med en jævn Fordeling mellem 27¹/₂ og 29¹/₂ faar vi hans Løn bestemt saaledes:

$$27\frac{1}{2} \text{ Kr.} + \frac{443 - 403}{488 - 403} \cdot 2 \text{ Kr.} = 28 \text{ Kr. } 40 \text{ Øre.}$$

Det aritmetiske Gennemsnit af Ugelønnen er beregnet til 28 Kr. 80 Øre. Fordelen ved Brugen af Midtertallet er aabenbart den, at det lader sig bestemme som i ovenstaaende Eksempel, selv om man maaske ikke havde kendt mere end Antallet af Svende paa nogle faa af de midterste

Lønsatser og iøvrigt blot vidst, at Resten f. Eks. havde over eller under henholdsvis 33¹/₂ og 21¹/₂ Kr. At dette spiller en stor Rolle ved historisk-statistiske Undersøgelser, hvor Materialet tit vil frembyde Huller, er umiddelbart indlysende. Ogsaa f. Eks. i Skattestatistiken vil Midtertallet kunne gøre Nytte, idet man vil kunne beregne Midtertallet men vanskeligere Gennemsnitsindtægten for en Befolkning, i hvilken man ikke kender Indtægtsfordelingen for, men vel det samlede Antal af Personer under Skattegrænsen. Midtertallets Betydning er klargjort i en meget veltalende Opsats af Bowley¹⁾, der til Brug for internationale lønstatistiske Sammenligninger foreslaar det anvendt saaledes, at man beregner Midtertallet²⁾ for den hele Arbejderbefolkning, og derefter undersøger hvor meget den Arbejder, der rammes af Midtertallet, kan købe for sin Arbejdsløn, hans Boligforhold, Arbejdsvilkaar osv.

Det sidste Gennemsnit, der skal omtales, er „The mode“, f. Eks. den Lønsats i Rækken, paa hvilken de fleste Arbejdere befinder sig, den Skatteindtægt, de fleste skatteansatte har. Det er dette Gennemsnit, man mange Gange uvilkaarlig opererer med. Konfektionsfabrikken, der skal sy færdige Klæder, syer flest Klædninger af den Størrelse, der er den hyppigste; den, der skal køre med Toget er mere interesseret i at kende det hyppigste Antal Passagerer i en Kupé end det gennemsnitlige Antal. Et aritmetisk Gennemsnit kan vedblive at være uforandret, selv under store Forandringer i Iagttagelsesrækken. Stiger f. Eks. Lønnen for de daarligst betalte, store Lag af Arbejdere samtidig med, at den aftager for de bedst betalte, vil maaske ikke det aritmetiske Gennemsnit, men i hvert Fald „The mode“ vise Forskydningen.

Er Fordelingen normal, vil Midtertallet og „The mode“ falde sammen med det aritmetiske Gennemsnit. At dette sidste — trods alt — er langt det værdifuldeste sammenfattende Udtryk for Elementerne i en statistisk Række ligger ikke blot i, at vi, som ovenfor paaapeget, kan maale dets Rigtighed og i, at dette Maal atter indgaar i andre Maal, men skyldes ogsaa den Egenskab ved det, at det er bestemt som den Værdi, der multipliceret med Antallet af Elementer i en Række, giver disses Sum. Vi kan altsaa i givet Tilfælde ved dets Hjælp regne tilbage til dets Ophav. Men det er yderligere en Egenskab ved det aritmetiske Gennemsnit, at Bestemmelsen af det er

¹⁾ Bulletin de l'Institut international de Statistique, XVIII. S. 552.

¹⁾ Se Bowley: An elementary manual of Statistics. 1910, S. 23 og Elements of Statistics, 3. Udg. 1907. Side 124.

²⁾ Arbejdslønnen i Industrien iflg. Haandværks- og Industritællingen 1906, Stat. Medd. IV. R. 32te Bind, Hefte I. Side 14—15.

²⁾ Ikke det aritmetiske Gennemsnit, fordi man ogsaa her i de fleste Tilfælde ikke kan give en fuldstændig Lønfordeling, men kun en Maksimumsgrænse for Lønnen i en stor Del af Arbejderbefolkningen.

lettere end Bestemmelsen af noget andet Gennemsnit. Naar det samtidig giver os mere, har vi, for at tale med den klassiske Økonomi, „naaet det størst mulige Udbytte med den mindst mulige Anstrengelse“ og saaledes tilfredsstillet baade Statistik og Økonomi.

Einar Cohn.

Personforsikringens Omfang nu og for 25 Aar siden.

Ved en Undersøgelse af Personforsikringens Omfang frembyder først de Spørgsmaal sig, hvorledes man rettest kan afgrænse Begrebet Personforsikring, og hvilket Maal man har for dens Omfang.

Al Forsikring mod Tab ved Skade paa Ting eller Tab ved Fordringer (f. Eks. Kautions- og Kreditforsikring) falder uden for; men i øvrigt er Begrebet Personforsikring i det følgende betragtet ikke fra et Forretningssynspunkt men som en Samfundsinstitution, omfattende baade den private og den sociale Forsikring, overhovedet hele Samfundets eller den enkeltes økonomiske Forsorg mod Tab ved ophørende Arbejdsevne, for saa vidt denne Forsorg har Karakter af Forsikring.

Personforsikringens Omfang burde vel rettest maales efter, hvor stor en Del af den samlede Risiko den dækker. Hertil har man dog ikke, som ved de vigtigste Arter af Skadesforsikring, de fornødne Holdpunkter. I Stedet for er her som Maalestok valgt Præmiebeløbets Størrelse, d. v. s. hvad der af det offentlige eller den enkelte aarlig udredes som Præmier, Kontingent, Tilskud o. s. v. til Personforsikring.

Først bør nævnes Livsforsikringen. I Forsikringsraadets Beretning for 1909 angives Summen af Præmier og af Kapitalindskud til Renteforsikringer i dette Aar til 21 677 000 Kr. Heraf er 7 635 000 Kr. indbetalt til Statsanstalten for Livsforsikring samt Arbejdernes Livsforsikring, 11 407 000 Kr. til 16 andre danske, private Selskaber og 2 635 000 Kr. til omtrent 40, her repræsenterede, fremmede Selskaber. Vel er en Del Forsikringer tegnede i andet Øjemed end til Forsøgelse (til Opnaaelse af Kredit o. l.). En Udskillelse af saadanne er dog ikke mulig og heller ikke af praktisk Betydning.

Som en Fortsættelse nedadtil i Forhold til Livsforsikringen — særlig Folkeforsikringen og den øvrige lille Livsforsikring — følger Begravelseskasserne. I Følge Lov 1. April 1905 staar disse under Tilsyn af Sygekasseinspektoratet. Foruden de ved Udgangen af 1909 anmeldte 1059 Kasser menes der dog endnu at være adskillige, som har unddraget sig Tilsyn. Det samlede Kontingent for de under Tilsyn staaende Kasser

var 608 000 Kr. Hvor stort det er for de øvrige Begravelseskasser, har man naturligvis intet Holdpunkt for. Men da de, der endnu har kunnet skjule sig, antagelig er smaa og stillestaaende, behøver man næppe at regne med noget større Tillæg for dem, hvorfor Summen her i alt sættes til $\frac{2}{3}$ Million. Til Begravelseskassernes Genforsikring yder Staten et Aarstilskud af 5000 Kr.

Syge- og Ulykkesforsikringen maa deles i forskellige Grupper. Der er for det første de anerkendte Sygekasser (ved Udgangen af 1909: 1492). Efter Sygekasseinspektoratets Beretning udgjorde deres Medlemskontingent i 1909 4 578 000 Kr., men hertil maa lægges den af det offentlige udredede Præmie, nemlig Statstilskudet for det samme Aar: 2 130 000 Kr. En Særstilling indtager Sygekassen for udenlandske Arbejdere (opr. i H. t. Lov 21. August 1908), hvortil der i 1909 betaltes i Præmie 28 000, i Statstilskud 9000 Kr.

Den øvrige, private Sygeforsikring kan vanskeligt skilles fra Ulykkesforsikringen, idet der er Selskaber, der driver begge Arter og ikke regnskabsmæssigt holder dem ude fra hinanden. Af samme Grund kan man heller ikke inden for Ulykkesforsikringen holde Enkeltforsikringer ude fra Lovforsikringer 3: de Forsikringer, der er tegnede til Dækning af den Arbejdsgivere ved Lov paalagte Erstatnings- eller Forsikringspligt over for deres Arbejdere for Ulykkestilfælde under Arbejdet.

Af danske Selskaber var der i 1909 4, der arbejdede i almindelig, ren Ulykkesforsikring, og disse 4 havde en Præmieindtægt paa 2 115 000 Kr. Desuden var der en halv Snes Selskaber med et specielt Virkefelt (Landbrugere, Fiskere, Jærnbanefunktionærer, Søfolk o. s. fr.) — gensidige Selskaber, i Alm. oprettede af Organisationerne i de paagældende Fag — hvis Præmieindtægt androg ca. 550 000 Kr. Heri er ikke indbefattet de Præmietilskud, som ydes af Staten til Fiskeres og visse Søfolks Forsikring i H. t. de forskellige Ulykkesforsikringslove. Efter Statsregnskabet for 1909—10 udgjorde de ca. 56 000 Kr. Tilskudet til Landbrugsforsikringen (Lov 22. Maj 1908) figurerer endnu ikke paa dette Regnskab.

I blandet Syge- og Ulykkesforsikring arbejdede mindst 9 danske Selskaber, hvis Præmier omtrent udgør 1 550 000 Kr. Ren Sygeforsikring drives — foruden af de anerkendte — af enkelte andre Sygekasser og Selskaber, hvoraf de betydeligste antagelig er Kasserne for Hospitalsforsikring for Tyende. Alt i alt kan Præmien for disse Kasser skønsmæssig sættes til 100 000 Kr.

Endelig er der omtrent 20 udenlandske Selskaber, der driver Ulykkesforsikring (eller Syge- og Ulykkesforsikring) her i Landet. Om Omfanget af denne Virk-

somhed har det kunnet oplyses, at de paagældende Agenturers samlede Præmieindtægt paa det nærmeste kan sættes til 800000 Kr.

Alt i alt er vi herved for Livs-, Syge- og Ulykkesforsikringen kommet op paa en aarlig Præmie-sum af godt 34 200000 Kr., hvoraf 2 200000 udredede af Statskassen.

Denne Sum maa dog ikke forveksles med de paagældende Forsikringsbranchers hele Indtægt. Saaledes er de danske Selskaber i Besiddelse af en Formue i Værdipapirer, Kassebeholdning o. l. paa ca. 190 Mill. Kr. (heraf Livsforsikrings-selskaberne 178.5, Begravelses-kasserne 3.8, de anerkendte Sygekasser 4.7, den øvrige Syge- og Ulykkesforsikring ca. 3.0), der giver en Indtægt paa i alt 7¹/₂ Mill. Kr. En Del Sygekasser faar Kommunitilskud og andre Gaver og der er mange forskellige mindre Indtægtsposter. Ogsaa Statens Udgift til Arbejderforsikringsraadet (i 1909—10: 73000 Kr.) burde lægges til, naar det samlede Regnskab for Ulykkesforsikringen skulde gøres op. Men det er som nævnt her kun Formaalet at udfinde Præmiebeløbet.

Der er imidlertid endnu to Beløb, som formentlig med Rette vil være at lægge til den foran udfundne Sum for Personforsikringens Omfang, maalt efter dens Præmieindtægt.

Der er for det første de ca. 10 700000 Kr. som Statens og Kommunernes Udgifter til Alderdomsforsørgelsen i 1909 androg. Om det end lyder noget kunstigt, kan det dog fra et samfundsekonomisk Synspunkt nok forsvares at kalde Alderdomsforsørgelsen for en Forsikring, til hvilken hele Præmien udredes af det offentlige og netop med „Skadernes“ aarlige Beløb. Alderdomsforsørgelsen er i hvert Fald et Surrogat for Alderdomsforsikring (offentlig eller privat), der ophævede de Forsøg, der i sin Tid enkeltvis blev gjort paa at tage Opgaven op ved Selvhjælp, og som nu kun vil kunne ophæves, naar den erstattes af en almindelig social Alderdomsforsikring.

At der findes forskellige Alderdoms-, Invalide- og Enkeforsørgelsesinstitutioner, der ligger uden for den offentlige Alderdomsforsørgelse og den almindelige Livsforsikring bør endelig nævnes, men rent fraset deres relativt ringe Omfang har de ofte Karakter af Sparekasser eller af Godgørenhed og kan derfor her lades ude af Betragtning.

Medtages bør derimod endelig Arbejdsløsheds-kasserne, hvis Kontingent — for de anerkendtes Vedkommende — androg 1 118000 Kr., og som i Stats- og Kommunitilskud modtog 970000 Kr. (Finansaaret 1909—10). Arbejdsløsheds-kassernes Formaal er jo nemlig ogsaa en Forsorg i Forsikringsform mod Tab

ved ophørende Arbejdsevne, om end Ophøret her ikke skyldes personlige, men udefra virkende Momenter: er ophørende Arbejds mulighed. Den saakaldte Chômageforsikring (Driftstabsfors.) har derimod en ganske anden Karakter og bør ikke stilles inden for de her trukne Grænser.

De foran nævnte 34 200000 Kr. er hermed voksede til 47 000000 Kr., hvoraf 13 870000 Kr. falder paa Staten og Kommunerne. Beløbet udgør 4 à 4¹/₂ Procent af Nationalindtægten — ganske vist ikke engang saa meget som Befolkningens Udgift til Spiritus og Øl men dog i Modsætning til denne Udgift i stærk og stadig Vækst.

Gaar vi 25 Aar tilbage i Tiden, altsaa til Midten af 80'erne, bliver Billedet et helt andet: noget forsvinder ganske, Resten bliver stærkt formindsket, og Konturerne bliver i det hele langt vagere, end de nu er det.

Livsforsikring dreves dengang kun af tre danske Selskaber „Statsanstalten“, og de to, i 1872 oprettede, private Selskaber „Hafnia“ og „Danmark“. Statsanstaltens Præmieindtægt udgjorde i 1884: 2 473000 Kr. og de to private Selskabers 992000 Kr. Men desuden fandtes her et lignende Antal Agenturer for fremmede Selskaber som nu, nemlig omkring 40; disses Virksomhed betød i Forhold til de danskes langt mere end nu, men at angive noget absolut Tal derfor kan kun gøres med stor Usikkerhed. Sættes deres Præmieindtægt, efter hvad der har kunnet oplyses, til mellem ¹/₂ og ³/₄ Million Kr. (Forsikringssum 15 à 20 Mill. Kr.), svarer dette Tal dog formentlig nogenlunde til Virkeligheden.

Begravelses- og Sygekasser maa her tages under eet, idet de da bestaaende (henved 1000) Kasser i Almindelighed var baade det ene og det andet. Deres Kontingent opgjordes for 1884 til 674000 Kr.

Ulykkesforsikringen befandt sig paa det Tidspunkt i sin spæde Barndom. Det første danske Selskab, „Skjold“, begyndte netop sin Virksomhed i 1884; et Par udenlandske Selskaber havde derimod arbejdet her i nogle Aar og var naaede op paa en Præmieindtægt af ca. 200000 Kr.

Alderdomsforsørgelse ydedes af en Del Alderdomskasser eller Forsørgelsesforeninger, hvoraf nogle var knyttede til Syge- og Begravelseskasserne; at angive noget talmæssigt om deres Omfang er næppe muligt. Men foreliggende Oplysninger (f. Eks. L. I. Brandes: Vore Alderdomskasser, Kbh. 1888) giver Indtryk af, at det var i det hele meget ubetydeligt. En af de vigtigste var „De forenede Kommuners Alderdoms-

forsørgelseskasse“, der fik kommunale Tilskud. Den var dog kun tiltraadt af 30—40 Landkommuner, „og i de fleste er der kun et ringere Antal Medlemmer“.

Om Arbejdsløshedsforsikring var der endnu ikke Tale; kun de første Spirer dertil (Rejseunderstøttelse o. l.) kan findes hos enkelte Fagforeninger.

De 47 Mill. Kr., der blev Resultatet af Undersøgelsen for 1909 svinder altsaa ind til ca. 5 i 1884, eller fra 17¹/₄ Kr. pr. Indbygger i 1909 til 2¹/₂ Kr. pr. Indbygger i 1884. Af de 47 ydedes, som allerede nævnt, henved 14 af Stat og Kommune, af de 5 derimod saa godt som intet. Bortset fra Driften af „Statsanstalten“ greb Staten dengang hverken støttende eller regulerende ind.

Tallene for Personforsikringens Omfang har den Interesse, at de viser en, om end langt fra tilstrækkelig saa dog anerkendelsesværdig Udvikling af Evnen og Viljen hos Samfundet og den enkelte til Forsorg for de Tab, der følger af, at Arbejdsfortjenesten glipper. I Skadesforsikringen giver en saadan voksende Forsorg sig derimod ikke paa samme Maade til Kende. Væksten her er, i alt Fald for Hovedbranchernes Vedkommende, kun et Udtryk for Væksten i selve de materielle Genstandes Værdi, ikke for nogen øget Forstaaelse eller Anvendelse af Forsikringsinstitutionen — da ikke for det Tidsrumms Vedkommende, der her har været Tale om.

Johs. Dalhoff.

Kvindens Valgret.

I den Beretning, der er udarbejdet af det statistiske Centralbureau i Stokholm, „Politisk Rösträtt för Kvinnor“, hedder det, at Grunden til, at Mændene indtil den nyeste Tid alene har haft politiske Rettigheder, maa søges i, at Kvinderne tidligere kun var knyttede til Hjemmet og afskaarne fra al social Virksomhed uden for dette, men at Forandring heri og Kommunernes Udvikling samt Individernes større Indflydelse har medført, at Kvinderne flere Steder har faaet kommunal Valgret, og at Kvinderne m. H. t. politiske Rettigheder er naaet videst i Nybyggerlande og i de ældre Kulturlande, hvor gennemgribende Forandringer i Forfatningslovene er foretagne, eller hvor politisk Omvæltning har fundet Sted.

Som Nybyggerlande maa regnes Amerika, Ny Zeeland og Australlandet. I Amerika forlangte en Del Kvinder samtidig politisk Ret for sig og for Negrene; men endnu har Kvinderne, væsentlig paa Grund af deres egen Modstand derimod, ikke faaet Valgret til Kongressen, men de har opnaaet forskellige Rettig-

heder i de enkelte Stater. I fem Stater, Wyoming, Utah, Colorado, Idaho og Washington har de saaledes fuld politisk Ligestilling med Mænd, i én Stat fuld kommunal Valgret, i fire Stater Stemmeret i lokale Skatte- og Skolesager, i tyve Stater Stemmeret alene i Skolesager og i to Stater Stemmeret alene i lokale Skattespørgsmaal. I Kanada har Enker og ugifte Kvinder kommunal Valgret.

I Ny Zeeland fik Kvinderne i 1877 Stemmeret i Skolesager, i 1886 kommunal Valgret og i 1893 Valgret men ikke Valgbarhed til Forbundsparlamentet. Valgret til Forbundsparlamentet fik de væsentlig ved Afholdspartiets Agitation.

I Australlandet fik Kvinderne politisk Valgret og Valgbarhed i 1902 efter Sammenslutningen, efter at de i flere Aar havde haft Valgret i Syd- og Vest-Australien. Nu har Kvinder Valgret til de lokale Raad i alle de australske Stater men kun Valgbarhed i nogle enkelte.

Blandt ældre Kulturlande i Europa er Sverige det Land, der længst har haft Kvindevalgret, idet kommunal Valgret tidligere var knyttet til Jordbesiddelse uden Hensyn til Besidderens Køn, og ved Kommunalforordningen af 1862 fik Skatteydere kommunal Valgret i Forhold til deres Skatteydelse og uden Hensyn til deres Køn. Indtil den allersidste Tid har Kvinderne her dog kun gjort liden Brug af denne Valgret.

I Østerrig, Rusland og i enkelte tyske Provinser har Kvinder, der selvstændig ejer Bøndergaard eller andet Jordegods, begrænset kommunal Valgret.

I England fik ugifte Kvinder delvis kommunal Valgret i 1869, men først da de fik Adgang til at stemme paa Grevskabsraad, betød denne Valgret noget. Valgret til Grevskabsraad fik Kvinder i England i 1888, i Skotland i 1889. I 1907 blev de tillige valgbar. Der bestaar dog endnu nogle Indskrænkninger for gifte Kvinder. I Irland fik Kvinder kommunal Valgret i 1898. Paa Øen Man fik Kvinder kommunal og politisk Valgret i 1881. Den er blevet noget udvidet i 1892.

I 1901 fik Kvinder i Norge kommunal Valgret og Valgbarhed paa Betingelse af at de eller deres Mænd havde en Indkomst paa 300 eller 400 Kr. henholdsvis paa Landet og i Byerne. Denne Indskrænkning bestod ikke for Mændene. I 1907 fik Kvinderne politisk Valgret, ogsaa under ovennævnte Betingelser, som heller ikke ved politiske Valg gælder for mandlige Vælgere. I 1910 ophævedes Betingelsen om Indkomst for de kvindelige kommunale Vælgere.

I Finland fik ugifte Kvinder kommunal Valgret i 1865. I 1906 fik alle Kvinder politisk Valgret og Valgbarhed paa samme Betingelser som Mænd.

I Danmark har Kvinder i dette Aarhundrede faaet Valgret og Valgbarhed til Menighedsraad, kommunale Hjælpekasser og i 1908 til de kommunale Raad. Paa Island fik ugifte Kvinder kommunal Valgret i 1882 og Valgbarhed i 1902. I 1907 fik islandske Kvinder kommunal Valgret og Valgbarhed paa samme Betingelser som Mænd.

Med Hensyn til den Brug Kvinderne har gjort af den Valgret, de har faaet, ses næsten overalt det samme Resultat. Af de valgberettigede Kvinder har et noget ringere Procenttal stemt end af de valgberettigede Mænd, og denne lavere Procent skyldes væsentlig en ringere Deltagelse i Landdistrikterne.

Ved Kommunevalgene i Danmark i 1909 stemte 77 pCt. af alle valgberettigede Mænd, 50 pCt. af alle valgberettigede Kvinder. Paa Landet stemte 73 pCt. af de valgberettigede Mænd, 38 pCt. af de valgberettigede Kvinder mod henholdsvis 82 og 68 pCt. i Byerne. Til Medlemmer af Sogneraad, Byraad og Borgerrepræsentation valgtes i alt 9870 Mænd og 127 Kvinder. I Finland har Kvinderne fire Gange deltaget i Valg til Landdagen, 1907, 1908, 1909 og 1910, men kun for de tre sidste Valg er der opgjort, hvor mange af de afgivne Stemmer der hidrørte fra hvert Køn. Ved disse tre Valg stemte henholdsvis 69, 71 og 65 pCt. af de valgberettigede Mænd og 60, 61 og 56 pCt. af de valgberettigede Kvinder. Af Landdagens 200 Medlemmer var i hvert af Aarene henholdsvis 19, 25, 21 og 17 Kvinder. I Norge stemte ved Stortingsvalget i 1909 af de valgberettigede Mænd og Kvinder paa Landet henholdsvis 66 og 47 pCt., i Byerne knap 73 og godt 73 pCt. Ingen Kvinde valgtes til Medlem af Stortinget; kun som Suppleant har en Kvinde deltaget i nogle enkelte Møder. Af de fire Kommunevalg, hvori Kvinder har deltaget i Norge, findes kun nøjagtig Statistik for de to, 1901 og 1907; her stemte i alt henholdsvis 45 og 55 pCt. af de valgberettigede Mænd og 21 og 34 pCt. af de valgberettigede Kvinder. Paa Landet stemte 41 og 49 pCt. af Mændene, 10 og 19 pCt. af Kvinderne, i Byerne stemte 57 og 71 pCt. af Mændene og 48 og 63 pCt. af Kvinderne. Fra 1907 til 1910 er Antallet af afgivne Kvindestemmer steget fra 90 600 til 181 600, men da Skatteydelse som Betingelse for Kvinders kommunale Valgret samtidig er bortfalden, er det ikke let at sige, om det betyder nogen virkelig Stigning i Kvindernes Valginteresse. Af de ca. 13 000 valgte Kommuneraadsmedlemmer var ved de tre Valg 1901, 1907 og 1910 henholdsvis 98, 142 og 210 Kvinder.

I Ny Zeeland har Kvinder 6 Gange deltaget i Parlamentsvalg, nemlig hvert 3die Aar fra 1894—1909,

og ved disse Valg stemte af de valgberettigede Mænd henholdsvis 70, 76, 79, 78, 84 og 81 pCt., af de valgberettigede Kvinder 85, 76, 76, 75, 82 og 78 pCt. Kvinder er ikke valgbare til Ny Zeelands Parlament.

I Australien stemte ved Valg til Forbundsparlamentet henholdsvis 1903 og 1906, til Senatet 53 og 56 pCt. af de valgberettigede Mænd og 40 og 43 pCt. af de valgberettigede Kvinder, til Repræsentanthuset 56 og 57 pCt. af de valgberettigede Mænd og 44 og 45 pCt. af de valgberettigede Kvinder. Trods Anstrængelser fra en Del Kvinders Side er det ikke lykkedes at faa nogen Kvinde valgt til Parlamentsmedlem. Ved Valgene til de enkelte australske Staters lokale Raad har Stemmetallet været omtrent som til Forbundsparlamentet. Til de lokale Raad er Kvinder gennemgaaende ikke valgbare.

Hvor der er størst Forskel paa Mænds og Kvinders Valgdeltagelse, ses den, som ovenfor nævnt, mest at hidrøre fra den ringere Valgdeltagelse i Landdistrikterne, de Steder hvor Vejen til Valgstedet er lang og besværlig, og hvor det er vanskeligt for begge Ægtefæller at være hjemmefra paa én Gang.

At saa faa kvindelige Repræsentanter er valgte, er en naturlig Følge af det ny i Situationen. I større Kredse med Listevalg vælges nogle enkelte, som til Finlands Landdag og til Kommunalbestyrelser. I Enkeltmandskredse vil det være lidt vanskeligt at erstatte en erfaren mandlig Politiker med en „ny“ Kvinde.

De Spørgsmaal, der særlig har interesseret de Kvinder, der har faaet politisk Valgret, har gennemgaaende overalt været de samme. I Finland som i Ny Zeeland, i Australien og i Amerika virker kvindelige Politikere for Afholdssagen, Forbedring af Hustruers og Børns Retsstilling, forbedret Børneforsorg, Forbedring af Kvinders Løn, højere Ægteskabsalder for Kvinder, forbedret Fattigforsørgelse, Beskyttelseslove for Kvinder osv.

Meta Hansen.

Varepriser, Jordpriser og Arbejdspriser i Danmark i de sidste 25 Aar.

Et kort Udtryk for Prisniveauets Forandringer fra Aar til Aar i Danmark har man i de Pristal, der hvert Aar beregnes af Statens Statistiske Bureau. Beregningen foretages paa Grundlag af Gennemsnitspriserne for 38 Varer, der spiller en væsentligere Rolle i Landets Handelsomsætning med Udlandet. Disse Pristal, der offentliggøres i de aarlige Handelstabelværker, er udregnede som Hundredele af Gennemsnits-Pristallet for Perioden 1891—1900. Omregner man Pristallene for hvert af de 25 Aar 1885—1909 til Hundredele af Gennemsnittet

for disse 25 Aar, faas nedenstaaende Række, der er sammenstillet med en tilsvarende Række, beregnet paa samme Maade af Sauerbecks (engelske) „general index numbers“:

Aar	Danske Pristal	Sauerbecks Pristal	Aar	Danske Pristal	Sauerbecks Pristal
1885.....	104	103	1898.....	94	92
1886.....	96	99	1899.....	100	98
1887.....	94	98	1900.....	105	108
1888.....	100	101	1901.....	101	101
1889.....	104	103	1902.....	103	99
1890.....	104	103	1903.....	100	99
1891.....	107	103	1904.....	102	101
1892.....	96	98	1905.....	105	103
1893.....	95	98	1906.....	108	111
1894.....	89	91	1907.....	112	115
1895.....	87	89	1908.....	107	105
1896.....	88	87	1909.....	109	106
1897.....	90	89	1885—1909	100	100

De to Talrækker beskriver næsten sammenfaldende Bølgelinjer med Minima i 1887, 1895—96 og 1903 og med Maksima i 1890—91, 1900 og 1907. De laveste Priser i Perioden falder i 1895—96, da Niveauet var 12—13 pCt. under Gennemsnittet, de højeste i 1907 (12—15 pCt. over Gennemsnittet).

Vi skal nu undersøge, om og i hvilken Grad Prisen paa Landejendomme i Danmark har fulgt Svingningerne i det almindelige Priseniveau.

Af Landejendommernes Salgspris har Værdien af medfulgt Besætning og Inventar udgjort en stadig stigende Andel (for 25 Aar siden omkring en Sjettedel, nu omkring en Fjerdedel), og det vil derfor være rigtigst ved denne Undersøgelse alene at regne med Værdien for selve den faste Ejendom (Jord og Bygninger). Gennemsnits-Salgspriserne herfor er anførte nedenfor. Tallene angaar solgte Gaarde, d. v. s. Ejendomme med mindst 1 Tønde Hartkorn. Jævnside med Salgspriserne er anført Forholdstal, svarende til de foran nævnte almindelige Pristal (Gennemsnittet for hele Perioden 1885—1909 lig 100).

Aar	Hartkornpris. Kr.	Forholdstal	Aar	Hartkornpris. Kr.	Forholdstal
1885.....	6643	118	1898.....	5147	91
1886.....	5989	106	1899.....	5162	92
1887.....	5871	104	1900.....	5054	90
1888.....	5567	99	1901.....	5033	90
1889.....	5730	102	1902.....	5214	93
1890.....	5781	103	1903.....	5318	95
1891.....	5614	100	1904.....	5466	97
1892.....	5567	99	1905.....	5596	100
1893.....	5550	99	1906.....	5806	103
1894.....	5405	96	1907.....	6188	110
1895.....	5399	96	1908.....	6413	114
1896.....	5289	94	1909.....	6588	117
1897.....	5173	92	1885—1909	5623	100

Sammenligner man Rækken af Forholdstallene for Hartkornpriserne med de foran anførte almindelige Pristal, finder man vel nogen Overensstemmelse; navnlig er det dybe Pristald i Midten af Perioden karakteristisk for begge Rækker. Men Hartkornets Prisbevægelse er langt mere jævn end Varenes, og Tidspunkterne, hvor det skifter fra Stigning til Fald og omvendt, er som oftest ikke sammenfaldende (se nærmere nedenstaaende Figur 1, hvor den tynde Linje betegner Vareprisernes Bevægelse, den tykke Linje Hartkornpriserne).

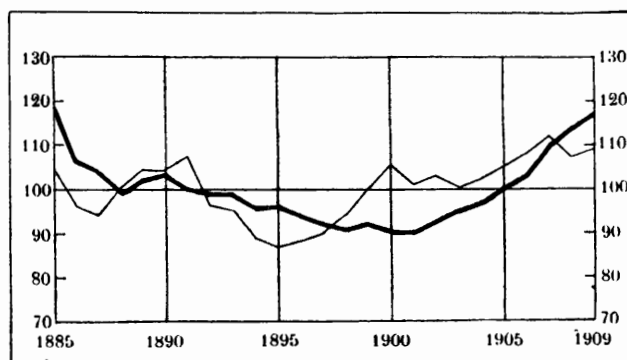

Fig. 1.

Et aritmetisk Udtryk for den indbyrdes Afhængighed mellem de to Rækker Pristal faar man ved Benyttelse af den saakaldte Korrelations-Formel

$$r = \frac{\sum xy}{n \sqrt{\frac{\sum x^2}{n}} \sqrt{\frac{\sum y^2}{n}}}$$

hvor x og y betegner Afvigelse fra Gennemsnittene og n betegner Antallet. (For de almindelige Pristal faar man altsaa som Værdier for x : $+3$, $\div 1$, $\div 2$ o. s. v., jfr. foran; for Hartkornpriserne faar man paa samme Maade som Værdier for y : $+18$, $+6$, $+4$, $\div 1$ o. s. v.; for n (Antallet af Aar i Perioden) har man Værdien 25). De to Rodstørrelser i Nævneren er Middelfejlene paa x og y .

Udtrykket r er saaledes sammensat, at Værdien aldrig kan blive større end $+1$ og aldrig mindre end $\div 1$. Dersom r har den ene eller den anden af disse Værdier, maa hvert enkelt Sæt af x og y tilfredsstille Ligningen fuldstændig, idet Afvigelse fra Gennemsnittene for de to Rækker af variable har nejagtig samme Størrelse. Korrelationen er da fuldstændig, saaledes at Rækkerne varierer i samme Retning, hvis r er positiv, og i modsat Retning, hvis r er negativ. Hvis der kun er delvis Korrelation, bliver r en (positiv eller negativ) ægte Brøk, og jo større Brøken numeriske Værdi er, des bedre er Korrelationen.

Anvender man Korrelationsformlen paa de to Prisrækker (Varepriser og Hartkornspriser) for Perioden 1885—1909, faar man Kvotienten $r = 0,495$. Der er altsaa — som det ogsaa fremgik af Figur 1 — ret mangelfuld Korrelation.

Det kunde jo imidlertid tænkes, at Jordpriserne følger Forandringerne i det almindelige Prisniveau med en vis Træghed, — at de f. Eks. er et Aar eller to bagefter. Hvorvidt dette er Tilfældet, kan man undersøge ved successivt at beregne Korrelationskvotienten for Hartkornspriserne 1885—1909 og de almindelige Pristal for 1884—1908, 1883—1907 o. s. v. Medens Rækken af y bliver uforandret som før, faar man nye Værdier for x . Resultatet af en saadan Beregning er angivet nedenfor.

Korrelationen mellem Hartkornspriserne 1885—1909 (y) og det almindelige Prisniveau (x)

Prisniveauet i Perioderne:	Σx^2	Σy^2	Σxy	r
1885—1909.....	1162	1546	663	0,495
1884—1908.....	1214	1546	956	0,698
1883—1907.....	1546	1546	1220	0,792
1882—1906.....	1880	1546	1200	0,706
1881—1905.....	2144	1546	1135	0,624

Bedst er Korrelationen aabenbart, naar man sammenholder Hartkornspriserne for 1885—1909 med de almindelige Pristal for 1883—1907, hvad der tyder paa, at Jordprisernes Bevægelser er omkring 2 Aar bag efter Vareprisernes.

Det viser sig nu ogsaa, at man faar en meget god Overensstemmelse mellem disse to Prisrækker, naar man sammenligner Afvigelseerne fra Gennemsnittene, og navnlig bliver Overensstemmelsen slaaende efter en Udjævning af Rækkerne. Hvis man f. Eks. efter Formlen

$$a'_x = \frac{1}{5}(a_{x-2} + a_{x-1} + a_x + a_{x+1} + a_{x+2})$$

(hvor a'_x er det udjævnede Tal, der erstatter a_x) udjævner Hartkornets Pristal 1 Gang og de almindelige Pristal 2 Gange, faas to Rækker næsten kontinuerligt faldende og stigende Tal, beskrivende Bølge-linjer, der ikke er langt fra at dække hinanden (se Fig. 2, hvor den tynde Linje betegner Vareprisernes Bevægelse 1883—1907 og den tykke Hartkornsprisernes Bevægelse 1885—1909, begge udjævnede som foran nævnt).

Reglen om at Hartkornet har fulgt Bevægelsen i det almindelige Prisniveau med en Afstand af ca. 2 Aar, er dog selvfølgelig ikke undtagelsesfri, og navnlig ses det tydeligt af Figureerne, at Opgangen efter det store Pristal i Midten af Perioden lod vente længere paa sig for Jordprisens Vedkommende end for det almin-

delige Prisniveau. Varepriserne havde i 1895 naaet Bunden af Bølgedalen, og allerede det følgende Aar

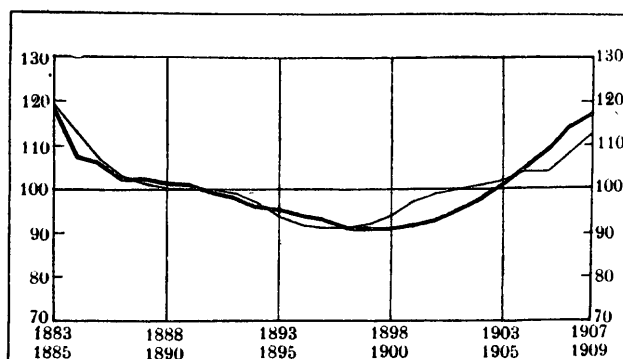

Fig. 2.

spores en svag Opgang, der efter 2 Aars Forløb bliver ret kraftig. Jordprisen naar i det væsentlige sit Minimum i 1898 og forbliver omtrent paa samme Niveau i 4 Aar, hvorefter den er i uafbrudt Stigning indtil Periodens Slutning, og Stigningen er en Del kraftigere end Vareprisernes.

For Arbejdsprisernes Vedkommende er vi ikke saa heldige at have fortløbende Oplysninger for hvert enkelt Aar, men det er dog muligt paa Grundlag af de mere spredte Data, der foreligger, at danne sig et nogenlunde nøjagtigt Billede af Arbejdsprisens Bevægelse i store Træk.

Vi benytter her den gennemsnitlige Dagløn for faglærte Arbejdere og Arbejds mænd i København samt for faste mandlige Daglejere paa egen Kost paa Landet. For de københavnske Arbejdere foreligger Opgerelser (udarbejdede af Kommunens statistiske Kontor) for Aarene 1882, 1892, 1898 og 1904. For Landarbejdernes Vedkommende findes der lønstatistiske Undersøgelser paa væsentlig ensartet Grundlag for 1872, 1892, 1897, 1905 og 1910. Gennemsnitslønnen pr. Dag er anført nedenfor:

Aar	Faglærte Arbejdere i København Øre pr. Dag	Arbejds mænd i København Øre pr. Dag	Daglejere i Landbruget Øre pr. Dag
1872.....	—	—	136
1882.....	304	237	—
1892.....	331	259	162
1897.....	—	—	178
1898.....	384	305	—
1904.....	411	343	—
1905.....	—	—	198
1910.....	—	—	230

Tallene for de københavnske Arbejdere refererer sig til den almindelige Løn for en Arbejdsdag, naar der arbejdes efter Dag- eller Timeløn; derimod er der

i Tallene for Landarbejderne indbefattet et mindre Tillæg for Merfortjeneste ved Akkord.

Dersom man ved Interpolation danner Værdier for hvert enkelt Aar i Perioden 1885—1909 og derefter beregner Gennemsnitslønnen for de 25 Aar, finder man, at denne udgjorde: for faglærte Arbejdere i København 371 Øre, for Arbejdsmænd i København 300 Øre og for Landarbejdere 179 Øre. Sættes hvert af disse Beløb lig 100, finder man følgende Forholdstal for Periodens Begyndelses- og Slutningsaar samt for de tre Aar, hvorved Perioden deles i fire 6aarige Afsnit:

Aar	Faglærte Arbejdere i København	Arbejdsmænd i København	Daglejere i Landbruget
1885.....	84	81	84
1891.....	89	86	89
1897.....	101	99	99
1903.....	110	112	108
1909.....	117	125	125

Der er ret god Overensstemmelse mellem de tre Rækker. For alle tre Grupper af Arbejdere var Daglønnen midt i Perioden (1897) næsten nøjagtigt saa stor som Gennemsnitsdaglønnen for hele Perioden. Ved Periodens Begyndelse var Lønnen $\frac{1}{6}$ à $\frac{1}{5}$ under Gennemsnittet, og ved dens Slutning $\frac{1}{6}$ à $\frac{1}{4}$ over Gennemsnittet. Forholdsvis størst har den samlede Stigning i Daglønnen i de 25 Aar været for de ikke-faglærte Arbejdere, — omkring 50 pCt. mod 40 pCt. for de faglærte.

Hvis man vil danne sig et rigtigt Billede af Forandringerne i Arbejdsprisen, maa man imidlertid tage Hensyn til, at Arbejdsdagen er bleven kortere. Dette er Tilfældet baade for Landbrugets og Industriens Arbejdere, men de Oplysninger, der foreligger, tillader kun for de sidstnævntes Vedkommende Gennemførelsen af en Beregning for hele Perioden. I København var den gennemsnitlige daglige Arbejdstid i Industrien 10,6 Timer i 1884, 10,0 Timer i 1899 og 9,4 Timer i 1906. Hvis man anvender disse Tal paa de to københavnske Arbejdergrupper og foretager en lignende Beregning som foran, faas følgende Tal:

Aar	Faglærte Arbejdere i København		Daglejere i København	
	Øre pr. Time	Forholdstal	Øre pr. Time	Forholdstal
1885.....	29,5	79	23,1	76
1891.....	31,8	85	24,9	82
1897.....	37,3	100	29,6	98
1903.....	42,1	113	34,9	115
1909.....	47,5	127	41,0	135

Herefter skulde Stigningen i Arbejdsprisen pr. Time i de 25 Aar være godt 60 pCt. for faglærte og godt 75 pCt. for ikke faglærte Arbejdere i København.

Dersom man ganske kort vil sammenfatte Hovedresultatet af de foranstaaende Beregninger, kan man maaske udtrykke det saaledes:

I det sidst forløbne Fjerdedels-Aarhundrede har Varepriserne i Danmark bevæget sig i en Belgelinje, der især er karakteristisk ved et dybt Fald noget før Midten af Perioden. Jordprisen har med nogen Træghed og gennemgaaende med en Tidsafstand af omtrent 2 Aar fulgt Vareprisernes Bevægelse. Ved Periodens Slutning er saavel Jordpris som Varepriser omtrent paa samme Niveau som ved dens Begyndelse. Arbejdsprisen har gennem hele Perioden været stigende, saaledes at den nu er omtrent to Tredjedele højere end for 25 Aar siden.

— Det maa dog erindres, at disse Resultater til en vis Grad kun er formelle, — en Mangel der klæber ved al Prisstatistik over længere Tidsrum. Vi beregner Svingningerne i det almindelige Prisniveau paa Grundlag af en Række repræsentative Varer, men uden at kunne tage Hensyn til mulige Forandringer i disse Varers Kvalitet. Paa samme Maade med Jordprisen; den udtrykkes ved Salgsværdien af en Tønde Hartkorn, men uden at det tages i Betragtning, om Jorden muligvis i Aarens Løb er bleven renere og bedre kultiveret eller om Bygningerne er blevne bedre. Endelig regnes der med Prisen for en Times Arbejde uden Hensyn til mulige Forandringer i Arbejdsintensiteten, herunder den mere eller mindre udstrakte Betaling efter Akkord o.l. De fleste af den Art Forandringer ligger uden for det, som Statistiken for Tiden er i Stand til at efterspore og omsætte i numeriske Værdier. Og selv om de spredte Data, der i saa Henseende foreligger, ikke er uden Betydning for det hele Spørgsmaal, vil Behandlingen af disse mere sammensatte Forhold ikke kunne ske inden for Rammen af en skitsemæssig Fremstilling som nærværende.

Adolph Jensen.

Forbrugsforeningernes Udvikling i Danmark.

Skønt Forbrugsforeningerne her i Landet har udviklet sig jævnsides med Andelsbevægelsen, er Spiren dertil dog allerede lagt en Snes Aar før denne brød igennem. Den første Forening efter Rochdale-Principerne blev saaledes stiftet i 1866, og tidligere endnu var der tilmed gjort forskellige Tilløb til Dannelsen af Indkøbsforeninger, som dog ikke fik nogen videre Betydning.

Til at følge Forbrugsforeningernes Udvikling fra 1866 ned til Nutiden foreligger der ikke tilstrækkelige Oplysninger. Først i 1892 er de rene Forbrugsforenin-

ger optalt, men herefter blev der i 1898, 1905 og sidst i 1910 foretaget Opgørelser over det samlede Antal, baade de egentlige Forbrugsforeninger og de, der havde løst Næringsbevis, jfr. nedenstaaende Tal:

	Øerne	Jylland	Hele Landet
1898	503	467	970
1905	608	672	1280
1910	612	752	1364

Fra 1898 til 1905 forøgedes Antallet med 310, i de næste fem Aar derimod kun med 84, og disse faldt saa at sige alle i Jylland; ogsaa i den foregaaende Periode var Udviklingen kraftigst i Jylland, idet Tilvæksten var over dobbelt saa stærk her som paa Øerne. Sondrer man imellem Forbrugsforeninger med og uden Næringsbevis, viser der sig imidlertid betydelige Forskelligheder, jfr. følgende Oversigt:

	med Næringsbevis			uden Næringsbevis		
	Byerne	Landdistr. Øerne Jylland	Tils.	Øerne	Jylland	Hele Landet
1892	9	538	547	—	—	—
1898	8	457 372	837	45	88	133
1905	22	522 451	995	77	208	285
1910	18	460 403	881	141	342	483

Tallene viser, at Udviklingen i 1890erne var endnu stærkere end fra 1898 til 1905. Ved Siden heraf ses, at der siden 1898 er foregaaet en stærk Forskydning over mod Forbrugsforeninger med Næringsbevis, hvad enten der nu er blevet oprettet særlig mange heraf, eller tidligere oprettede egentlige Foreninger senere har løst Næringsbevis; dette maa i hvert Fald i stor Udstrækning have fundet Sted fra 1905 til 1910, idet Foreningerne med Næringsbevis er steget med 114 flere end samtlige Foreninger. I 1898 havde kun en Syvendedel løst Næringsbevis, i 1910 over en Tredjedel. Uviljen mod dette Forhold er saaledes mere og mere brudt; det samme har længe været Tilfældet i England, hvor Størstedelen af Forbrugsforeningerne ogsaa sælger til Ikke-Medlemmer og netop regner dette Princip, der stammer fra Rochdale-Foreningen, for det mest ideelle. Forskydningen over imod Forbrugsforeninger med Næringsbevis har været særlig stærk i Jylland; i 1910 var Antallet af den Slags Foreninger her kun lidt mindre end Antallet af de rene Forbrugsforeninger, hvorimod det paa Øerne knap udgjorde en Tredjedel deraf.

Ønsker man at gaa længere tilbage end til 1892, maa man bygge paa de Oplysninger, der foreligger om de i 1910 eksisterende 1364 Foreninger. Dette kan naturligvis ikke give et nøjagtigt Billede af den faktiske Udvikling, idet mange af de i tidligere Perioder oprettede Foreninger kan være opløst. At dette i ikke ringe Grad har været Tilfældet, bekræftes ved, at

medens 519 af de i 1910 bestaaende Foreninger angav at være oprettet i 1900—1910, kan den faktiske Tilvækst i samme Periode næppe ansættes til mere end godt 300; at der opløses saa mange Foreninger er i og for sig rimeligt nok i Betragtning af, at Forbrugsforeningerne næsten udelukkende findes paa Landet. Som Følge heraf vil de hyppigt blive oprettet med et ganske ringe Antal Medlemmer, der atter let skilles; først naar Forbrugsforeningerne har erobret Byerne, der er deres naturlige Virkeplads, kan de antages efterhaanden at glide ind i mere stabile Former.

Som nævnt kan man ikke ved Hjælp af de foreliggende Oplysninger nøjagtigt tegne Forbrugsforeningernes Udviklingslinie, men for saa vidt man tør gaa ud fra, at de Foreninger, der har standset deres Virksomhed, fordeler sig jævnt over de enkelte Perioder, kan Tallene alligevel give et nogenlunde korrekt Billede af Forholdene. I nedenstaaende Oversigt indeholdes Oplysninger om Oprettelsesaaet for de 1364 Foreninger, særskilt for Byerne og de enkelte Landsdele.

	1905-10	1900-04	1895-99	1890-94	1885-89	1880-84	1875-79	1870-74	før 1870	I alt
Øernes Byer	10	9	»	1	1	»	1	»	1	22
Sjællands Landdistr.	44	37	24	57	53	35	26	30	11	317
Bornholms ..	2	8	1	3	2	»	1	»	»	17
Loll.-Falsters ..	9	9	9	13	16	12	8	4	3	83
Fyns ..	24	40	53	27	14	9	2	3	1	173
Øernes Landdistr.	79	94	87	100	85	56	37	37	15	590
Jyllands Byer	5	10	1	1	1	»	»	2	2	22
Sydøstl. Jyll. Landdistr.	65	65	74	53	56	7	4	7	1	332
Nordlige ..	55	48	48	17	18	»	»	1	»	187
Sydvestl. ..	40	39	55	30	39	4	3	1	»	211
Jyllands Landdistr.	160	152	177	100	113	11	7	9	1	730
Byerne i alt	15	19	1	1	2	»	1	2	3	44
Landdistr. i alt.	239	246	264	200	198	67	44	46	16	1320
Hele Landet ..	254	265	265	201	200	67	45	48	19	1364

Af de 1364 Foreninger stammer kun 179 eller 13 pCt. fra Tiden før 1885; i Slutningen af 1880erne maa Udviklingen have været særlig stærk, og af de i 1885—89 oprettede Foreninger var der i 1910 endnu 200 tilbage. Jo længere man kommer op mod Nutiden, jo flere er der naturligvis tilbage, men tages Hensyn til Afgangen, peger Tallene tydeligt i Retning af, at Tilvæksten har været aftagende, saaledes som det ogsaa fremgik af det ovenfor anførte om Tilvæksten i Antallet af Foreninger efter 1892.

At Forbrugsforeningerne saaledes særlig har bredt sig efter 1885, skyldes vel nok, som allerede berørt, Andelsbevægelsen, der netop omtrent fra dette Tidspunkt, fremtvunget af vigende Konjunkturer for Landbruget, slog kraftigt igennem, men ved Siden heraf maa

dog ogsaa nævnes Oprettelsen i 1884 af Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger, der udviklede sig meget hurtigt, og hvortil efterhaanden de allerfleste af de nuværende Foreninger har sluttet sig. Allerede 1891 var en saadan Sammenslutning blevet prøvet, men denne opløstes efter faa Aars Forløb.

Skønt den første Forening oprettedes i Jylland, synes Bevægelsen dog hurtigst at have slaaget Rod paa Øerne; af de derværende Forbrugsforeninger stammer 147, eller næsten en Fjerdedel, fra Tiden før 1885 (deraf 16 fra før 1870); af de jyske Foreninger er dette kun Tilfældet med henholdsvis 32 (4 pCt.) og 3. Efter 1885 har Udviklingen derimod været stærkest i Jylland, og af de nuværende Foreninger er der endogsaa her oprettet omtrent dobbelt saa mange som paa Øerne siden den Tid.

Med Hensyn til de enkelte Landsdele kan nævnes, at Sjælland og Lolland-Falster synes at have taget tidligst fat paa Oprettelsen af Forbrugsforeninger; begge Steder stammer en Tredjedel fra før 1885 og en anden Tredjedel fra de følgende 10 Aar. Af Bornholms 17 Foreninger er derimod 10 oprettet i dette Aarhundrede; ogsaa Fyns er af forholdsvis yngre Dato. Særlig det nordlige Jylland synes at have haft Vanskeligheder at kæmpe med i Begyndelsen, kun en af de 187 Foreninger angaves at være stiftet før 1885.

Bevægelsen er først sent og i ringe Grad naaet til Byerne; af de 44 nu bestaaende By-Foreninger stammer 34 fra efter Aar 1900, og kun 5 er oprettet før 1875. Dette er for saa vidt paafaldende og tyder paa en afgørende Modsætning mellem de hjemlige Forbrugsforeninger og deres engelske Forbilleder. I England bæres Forbrugsforeningerne netop oppe af Byarbejderne og kan som Følge heraf naa til et anderledes stort Omfang end Foreninger i de mere tyndt befolkede Landdistrikter, og da de Fordele, Forbrugsforeningerne frembyder, nydes i højere Grad, jo større Foreningerne er, betyder de langt mere i Byerne, ligesom ogsaa Byarbejderne som Helhed trænger mere til den derigennem opnaaede Støtte. — Af de danske By-Foreninger havde 26, eller tre Femtedele, løst Næringsbevis.

Til Belysning af Fællesforeningens stærkt voksende Betydning kan anføres følgende Tal (efter Foreningens egne Opgivelser):

	Antal Foreninger	Samlet Omsætning Mill. Kr.	Reserve- fond Kr.
1896	310	4,2	58000
1903	852	19,8	634000
1909	1224	41,7	2470000

Særlig stor var Tilslutningen fra 1896 til 1903, og samme Tid voksede Omsætningen til næsten det fem-

dobbelte; i Perioden 1903—09 steg Antallet af indmeldte Foreninger med ca. 50 pCt., medens Omsætningen mere end fordobledes. Fællesforeningens Netto-Overskud var i 1909 over 2 Mill. Kr.

Ved Siden af denne eksisterer en anden Fællesforening, nemlig Ringkøbing Vare- og Indkøbsforening. Antallet af de heri indmeldte Foreninger var i 1910 46, og i det hele spiller den kun en mindre og vistnok aftagende Rolle, idet den i Modsætning til F. D. B. realiserer det erfaringsmæssig mindre heldige Princip: Salg til de lavest mulige Priser. *Henning Kierboe.*

De elektriske Maskiner

ved

Folketællingen.

Saa vel for Befolkningen i det store og hele som for de fleste af Landets Myndigheder kan man vel nok sige, at Statistisk Bureau staar som den store Plageaand, der væsentligst er til for at volde Folk Besvær — de fleste glemmer, at der nødvendigvis maa gaa et Arbejde forud for at fremskaffe de mange Enkeltheder, der tilsammenlagte skal give de Resultater, som atter danner Basis for mange Overvejelser baade under Lovgivningsarbejdet og for Administrationen. Man kan derfor heller ikke gøre Regning paa, at der skal næres nogen stor Interesse for det daglige Arbejde i Bureauet og end mindre for den Teknik, der anvendes under det statistiske Materiales Bearbejdelse. I saa Henseende har imidlertid det Forhold, at Bureauet nu for første Gang tæller Befolkningen paa elektrisk Maskine dannet en Undtagelse; det gav Anledning til Drøftelse og Om-tale baade i Pressen og Mand og Mand imellem.

De elektriske Maskiners Hjemland er Amerika; her hvor Arbejdskraften er dyr, gælder det om at erstatte Menneskearbejdet med Maskinarbejdet, og derfor stammer ogsaa mange af Nutidens arbejdsbesparende Maskiner fra dette Land. Dette er imidlertid ikke alene Grunden; yderligere kommer hertil den hele Forretningsteknik, som jo mere omsiggribende den bliver, kræver en des mere indgaaende Kontrol med hver enkelt Gren af de uhyre Bedrifter; men dette kan ikke opnaas gennem et almindeligt Bogholderi, her maa Statistiken træde hjælpende til og belyse Enkelthederne, og da dette maa gøres indgaaende, korrekt og hurtigt, ledes man snart ind paa Brugen af de tekniske Hjælpe midler i Stedet for det menneskelige Arbejde. Derfra har de elektriske Tælle maskiner saa atter fundet Vej til Brug ved Bearbejdelsen af de store offentlige Tællinger. Den Mand, som har For-

tjenesten af disse Maskiners Fremstilling og stadige Forbedring, er Amerikaneren Hollerith, og den Fuldkommengørelse, han i den nyeste Tid har ladet sin Maskine blive til Del, har nu medført, at den kan anvendes paa Omraader, hvor det ikke før betalte sig, hvilket navnlig er opnaaet ved en gennemført Arbejdsdeling inden for selve Bearbejdelsen.

I det følgende skal jeg give en kortfattet Fremstilling af Fremgangsmaaden ved Maskinens Anvendelse. Først tilrettelægges Materialet, d. v. s. Folketællingslisterne gennemgaaes, kontrolleres, hvorefter Rubrikernes Individualoplysninger erstattes med Tal, helst med Anvendelse af Decimalsystemet, som Maskinen er beregnet paa. For hver enkelt af Landets Indbyggere fremstilles derefter et Kort (Karton), der i sin ubenyttede Skikkelse indeholder 26 lodrette Kolonner med

Tallene 1 til 10 samt 2 Reserverubrikker fra oven nedad i hver enkelt lodrette Kolonne. Dette Kort anbringes i Hullemaskinen (jfr. Figur 1), hvoraf der vil blive anvendt 8 ved vor Folketællings Bearbejdelse. Paa Hullemaskinen er der, som det vil ses, anbragt et Klaviatur med en Knap for hver af de 12 Tegn. Trykker man nu f. Eks. Knappen 4 ned, modtager Kortet et Hul paa Pladsen 4 i første lodrette Kolonne, og Kortet indstiller sig derefter automatisk til at modtage et Hul i næste lodrette Kolonne o. s. fr., indtil alle 26 Kolonner har faaet hver sit Hul. Paa den Maade overfører man alle Listernes Enkeltoplysninger (om Køn, Alder, Fødested, Religion, Erhvervsforhold osv.), som ved Revisionen er blevne omsatte til Tal, paa Individualkortene. Er Materialet først tilrettelagt, sker Arbejdet med Gennemhulningen rent mekanisk,

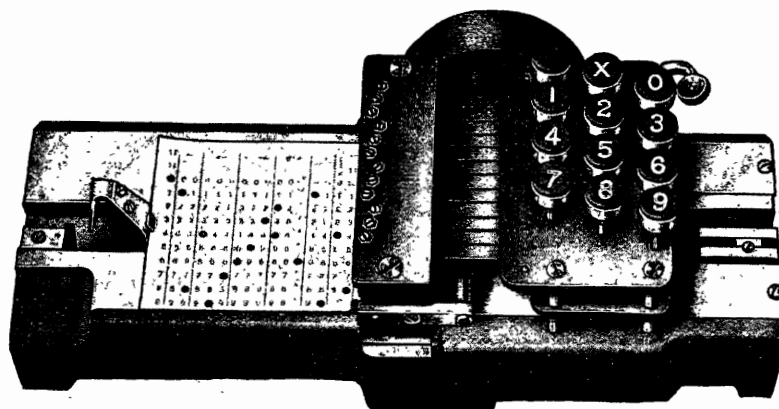

Fig. 1. Hullemaskine.

og der er opnaaet en Hastighed paa dette Omraade af over 400 Kort i Timen.

Ved Bearbejdelsen af Folketællingen i 1901 fremstilledes ogsaa Individualkort ved Udskrift med forkortede Tegn paa Papirsedler af Oplysningerne om de enkelte Personer. Det næste Led i Bearbejdelsen var den Gang en Sortering af de enkelte Kort ved Haandkraft, forinden Optællingen kunde finde Sted. Dette Arbejde bliver denne Gang overtaget af den elektriske Sortermaskine (jfr. Figur 2). Maskinen sorterer Kortene efter de Huller, der findes i Individualkortets lodrette Kolonne, saaledes at Kolonnen altsaa er Sorteringsenheden. Den Bunke Kort, der skal sorteres, anbringes paa en Staalplade foroven; det forreste Kort, der er lagt i Maskinen, er synligt, og ved Hjælp af en simpel Viser indstiller man nu Maskinen til at sortere efter den af Kortets Kolonner, man ønsker. Derefter drejes der paa en elektrisk Kontakt, og Maskinen sætter sig i Bevægelse og fordeler med en Hurtighed af 15 000 Kort i Timen Kortene saaledes, at alle Kort,

der har modtaget Hullet paa samme Plads, bliver aflagt i den samme Skuffe. Dette sker paa den Maade, at Maskinen tager Kortene et for et og fører dem forbi en Række Metalbørster svarende til de 12 Tegn i de lodrette Kolonner. Naar Hullet i den paagældende Kolonne kommer ud for den dertil svarende Børste, sluttet en elektrisk Strøm, og dette bevirker, at Kortet aflægges nøjagtigt i den Skuffe, der svarer til Nummeret. Naturligvis er det en nødvendig Forudsætning for Maskinens fri og uhindrede Gang, at Kortene er fremstillede saa godt og saa ensartet som tænkeligt, og det ikke alene hvad Størrelse og Tykkelse angaar, men ogsaa med Hensyn til selve det Materiale, hvoraf Kortene er fabrikerede. Kortet maa nemlig ikke være ledende for Elektricitet, en Kulpartikel deri vil f. Eks. virke ligesaa ledende som et Hul og kan som Følge deraf bevirke fejl Sortering. Derfor er disse Kort ogsaa ret kostbare.

Til Belysning af Sortermaskinens Anvendelse skal eksempelvis anføres Fremgangsmaaden ved Befolkning-

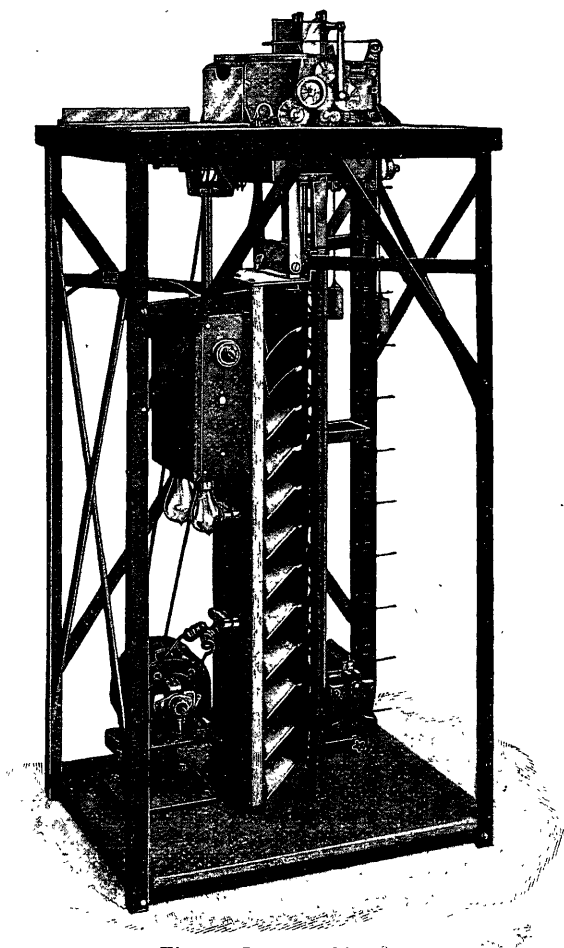

Fig. 2. Sortermaskine.

gens Fordeling efter ægteskabelig Stilling og Alder. Her afleverer Sortermaskinen først Kortene i de 6 Delinger: Ugifte, Gifte, Enkestand, Separerede, Fraskilte og Uangivet, hvert Køn for sig. Derefter tages hver af Bunkerne for sig og sorteres paa ny, denne Gang efter Alder, hvilket kræver to Gennemsorteringer af Kortene (først i Tiaarsaldersklasser, derefter i Enkeltaar inden for Tiaaret). Som Resultat af disse 3 Sorteringer har man altsaa faaet f. Eks. alle ugifte Mænd i Landet delt i Etaars-Aldersklasser. Saa kan man skride til Optællingen.

Denne sker ved Hjælp af den elektriske Tælle-maskine (jfr. Figur 3), som optæller Kortene i Bunkerne med en Fart af 8000 i Timen, hvorefter Resultatet aflæses paa et Dobbelt-Tællværk. Dette er saaledes indrettet, at det ene Tælleapparat kan stilles paa Nul, medens det andet arbejder videre; derved er man i Stand til paa en Gang at optælle Underafdelinger og dog faa Totalsummen. Maskinen sættes i Gang ved Tryk paa en Knap, passer sig selv, og standser, dels naar der ikke er flere Kort, dels naar man øn-

sker, at den skal stoppe, hvilket sker ved i Bunken at lægge et Stoppekort (et Kort med afklippet Hjørne); dette sidste er f. Eks. af Betydning, naar man har med smaa Bunker at gøre. Til Tælleapparatet er atter knyttet en Additionsmaskine, som navnlig finder Anvendelse i de industrielle Bedrifter, og som samtidig med Optællingen af et vist Antal Kort adderer de paa disse angivne højest 5-cifrede Tal, som ogsaa er overførte paa Kortene ved Gennemhulning. Ved Folketællingens Bearbejdelse, hvor vi kun har med Enere at gøre, faar dette sindrige Apparat mindre Betydning; dog vil vi faa Anvendelse derfor ved Huslejestatistikens Bearbejdelse.

Maskinkraftens Anvendelse ved Folketællingsmateriale's Bearbejdelse byder paa mange Fordele. Fejlkildernes Antal formindskes, idet Maskinerne hverken tæller eller sorterer galt, hvilket Mennesker let gør; de trættes heller ikke ved det ensformige og sløvende Arbejde, men arbejder støt og meget hurtigt, saa hurtigt at Bearbejdelsen af Tællingen i 1911 ventes tilendebragt i den halve Tid af den, der medgik ved den forrige store Folketælling i 1901, uagtet der denne Gang ikke anvendes nær saa stor en Arbejdsstyrke; men der udkræves paa den anden Side ogsaa stor Orden og Akkuratessse baade ved Kortenes Fremstilling og Behandling og ved de talrige Manipulationer med dem. Hertil kommer saa yderligere Udgiftsformindskelsen, ikke alene fordi der bruges langt mindre Arbejdskraft — Maskinlejen og Betalingen for Kortene op-

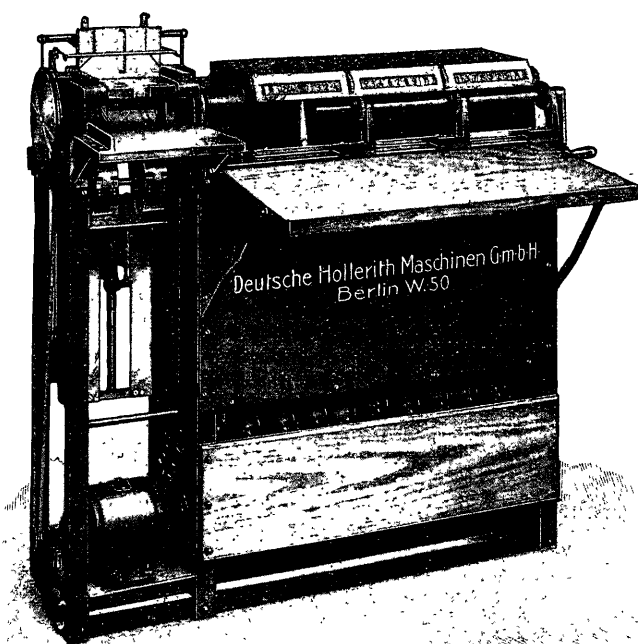

Fig. 3. Tællemaskine.

vejer ikke saa lidt af den herved indvundne Besparelse —, men ogsaa fordi der spares Lokaleudgifter og Kontorhold, som maatte til, hvis Tællingens Resultater skulde foreligge, inden de allerede var forældede. Dertil kommer, at Materialet paa denne Maade saa at sige kan udnyttes ubegrænset; hvad man vil betænke sig mere end en Gang paa, naar det drejer sig om at sætte en stor Arbejderstab i Gang med Gennembladningen af Kortenes Tusinder, gaar man lettere til, naar det kun er 2 elektriske Maskiner, som sættes i Bevægelse og af sig selv bearbejder Materialet og sammentæller Resultatet. Det er selvfølgelig Hovedfordelen, men den rummer paa den anden Side ogsaa den Fare, at man kan fristes til at fordybe sig i Enkeltheder, som praktisk talt er betydningsløse — man mindes den spøgefulde Statistikers Udtalelse, da Kortsystemet begyndte at finde Anvendelse i Statistikkens Tjeneste, at nu kunde Statistikerne være glade, thi nu kunde de faa at vide, hvor mange 20-aarige Skræddersvende, der gik rundt i Wien med grøn Paraply.

Ved den amerikanske Statistiks Bearbejdelse har disse Maskiner længe været i Brug. Nu lader de ogsaa til at vinde Udbredelse i Europa; af de nylig afholdte Folketællinger vil foruden den i Danmark, ogsaa Norges og flere af de tyske Enkeltstaters blive bearbejdede ved Hjælp af de elektriske Maskiner, ligesom det tyske Rigsbureau vil anvende dem baade ved Folketællingen og Handelsstatistikkens Bearbejdelse.

Michael Koefoed.

Betingede Benaadninger i Aarene 1902—05.

De betingede Benaadninger 3: kongelige Resolutioner, der helt eller delvis eftergiver Straffen for en domfældt under Forudsætning af, at han underkaster sig eller opfylder eet eller flere i de enkelte Tilfælde meget forskelligartede Vilkaar, men i saa Tilfælde ogsaa betragtes som fri Børg, tog deres Begyndelse i Slutningen af Aaret 1902.

De første betingede Benaadninger havde Form af en Eftergivelse af en Straf, hvis Afsoning endnu ikke var paabegyndt, paa Vilkaar, at den benaadede førte en efter Justitsministeriets Skøn ulastelig Vandel gennem flere — i Reglen 5 — Aar. I de følgende Aar meddeltes disse Benaadninger i stedse stigende Antal, kun under Tilføjelse af flere specielle Betingelser, saasom Indmeldelse i en Afholdsforening, at han retter sig efter Fængselshjælpens Anvisninger, at han tager Ophold uden for Hovedstaden o. s. v., indtil Straffelovstilleget af 1. April 1905, der traadte i Kraft den 8. September s. A., ved Indførelsen af betingede Domfældelser berøvede dem den største Del af deres

Emner blandt Forbryderne. Det er disse egentlig betingede Benaadninger, der her skal gøres til Genstand for Undersøgelse, da de som Forløbere for de betingede Domfældelser er af særlig Interesse, og da den ved vedkommende kgl. Resolution fastsatte Prøvetid nu er udløben for saa godt som alle de paagældende Personer af disse Aargange. Forinden skal der dog gøres nogle summariske Bemærkninger til Belysning af de andre Former, hvorunder betinget Benaadning anvendtes.

Allerede i 1903 var man begyndt at benaade domfældte paa Betingelse af, at de forlod Landet enten for stedse eller paa bestemt Aaremaal, 5 eller 10 Aar, og i Løbet af Aarene 1903—05 erholdt efter de Bureauet tilgaaede Oplysninger i alt 104 Mænd og 11 Kvinder denne Benaadning, der altsaa ikke stillede og ifølge Sagens Natur heller ikke godt kunde stille noget Krav til den benaadedes Levevis, naar han blot opholdt sig uden for Danmark eller Europa eller, hvorledes det nu i det enkelte Tilfælde var fastsat; allerede med Aaret 1906 ophørte i øvrigt disse Benaadninger saa godt som fuldstændigt, formentlig paa Foranledning af Udenrigsministeriet. Endvidere anvendtes (over for 47 Mænd og 7 Kvinder) betingede Strafformildelser, saaledes at kun en første Del af Straffen — eventuelt i konverteret Stand — straks afsonedes, medens Resten eftergaves paa Vilkaar af ulastelig Vandel i en Aarrække, og yderligere bragtes de betingede Benaadninger til Anvendelse over for Fanger (betingede Løsladelser), idet den tilbageværende Del af Straffetiden eftergaves den paagældende enten mod, at han opholdt sig længere Tid i Udlandet, eller mod, at han førte en ulastelig Vandel, eller endelig mod, at han i de sidste — i Reglen 3, senere undertiden flere — Maaneder af Straffetiden anbragtes paa de af Fængsels-selskaber oprettede Optagelseshjem „Adserbølgaard“ og „Lyng“. Benaadninger med sidstnævnte Betingelse kan dog kun højst uegentlig karakteriseres som betingede Benaadninger; formelt kan den betinget løsladte vel gaa, hvorhen han vil, men reelt er han Straffange under mildere Tugt og i Virkeligheden endnu mindre fri Børg end de efter Adg. 13. Februar 1873 som sidste Stadium i Straffen betinget benaadede Tugthusfanger, der faktisk er fri, men formelt betragtes som Fanger og er undergivne Anstaltens omend fjernere Forsorg. Om Omfanget af de betingede Løsladelser overhovedet foreligger der i Bureauet desværre ikke Oplysninger for det heromhandlede Tidsrum, da det først ved Justitsministeriets Skrivelse af 3. Juli 1905 blev paalagt Strafanstalterne og Politimestrene at give Indberetning derom.

Vender vi herefter tilbage til de egentlig betingede Benaadninger, hvor en efter Justitsministeriets Skøn ulastelig Vandel er Hovedbetingelsen, og hvor ingen Del af Straffen er udstaaet eller bliver udstaaet, saalænge Vilkaarene overholdes, blev disse i Aarene 1902—05, bortset fra 3 betingede Benaadninger for Straffe for Betleri, i alt anvendt over for 906 Personer, 636 Mænd og 270 Kvinder, der fordeler sig paa de enkelte Aar som anført i nedenstaaende Oversigt; det bemærkes, at det dog er Domfældelsesaaret — ikke det Aar, hvori vedkommende er benaadet — der er lagt til Grund af Hensyn til Ønskeligheden af at kunne henføre de betinget benaadede hver til sin Forbryderaargang.

Mænd.				
	1902	1903	1904	1905
Antal Forbrydere	2888	2781	2882	3179
Heraf betinget benaadede	13	123	258	242
pCt.	0,5	4,4	9,0	7,6

Kvinder.				
	1902	1903	1904	1905
Antal Forbrydere.....	698	748	672	713
Heraf betinget benaadede.....	12	68	103	87
pCt.....	1,7	9,1	15,3	12,2

Naar Stigningen i Antallet af betingede Benaadninger afbrydes i 1905, skyldes det, som allerede tidligere berørt, Indførelsen af betingede Straffedomme; i 1905 bragtes disse nemlig til Anvendelse over for 178 Personer (146 Mænd og 32 Kvinder), hvoraf langt de fleste antagelig vilde være blevet betinget benaadede, hvis der ikke havde foreligget Lovhjemmel til allerede ved Dommen at udsætte Straffuldbyrdelsen. Ser man bort fra, at Aarene 1902 og 1905 saaledes ikke kan betragtes som fulde Aar, betinget benaadedes i 1902—05 forholdsvis dobbelt saa mange Kvinder som Mænd, en Forskel, der betyder saa meget mere, som der blandt Kvinderne i højere Grad end blandt Mændene har været Forbrydere, der faktisk har været udelukkede fra betinget Benaadning. Der tænkes her paa de talrige Overtrædelser af Straffelovens nu ophævede § 180 (Erhverv ved Utugt); over Tredjedelen af de kvindelige Forbrydere i 1902—05 blev domfældt for denne Forbrydelse som Hovedforbrydelse.

Efter Alder fordeler de betinget benaadede sig saaledes.

	Mænd			Kvinder		
	10—18 Aar	18—25 Aar	25 Aar og derover	10—18 Aar	18—25 Aar	25 Aar og derover
Forbrydere 1902-05 ialt	1252	4811	5667	322	1430	1079
Heraf betinget benaadede	{ Antal 213	{ 237	{ 186	{ 52	{ 123	{ 95
	{ pCt. 17,0	{ 4,9	{ 3,3	{ 16,1	{ 8,6	{ 8,8

Sætter man de betinget benaadede inden for de enkelte Aldersgrupper i Forhold til samtlige Forbrydere i

1902—05 i de samme Aldersgrupper, er det, som det fremgaar af Oversigten, og som det paa Forhaand var rimeligt, særlig de unge Forbrydere, der er blevet betinget benaadede; naar dette Forhold fremtræder betydelig stærkere for Mændene end for Kvinderne, er det delvis Udtryk for, at ved Afgørelsen af Spørgsmaalet, om en betinget Benaadning skal meddeles eller ikke, er Kravet om ung Alder ikke betonet i samme Grad for Kvindernes Vedkommende som for Mændenes, men den væsentligste Aarsag maa søges i, at de efter Straffelovens § 180 dømte Kvinder, der som anført ikke er blevet betinget benaadede, fortrinsvis rummes inden for de yngre Aldersklasser.

Med Hensyn til den begaaede Forbrydelses Art skal bemærkes, at langt den overvejende Del — 91 og 93 % henholdsvis for Mænd og Kvinder — var Ejendomsforbrydelser. For samtlige Forbrydere 1902—05 er de tilsvarende Procenttal henholdsvis 70 og 54.

Blandt de Straffe, hvis Afsoning betinget udsattes, var Vand- og Brødstraffen den hyppigste, idet mere end Halvdelen af Mændene og over de $\frac{2}{3}$ af Kvinderne var idømt denne Straf. I øvrigt henvises til nedenstaaende Oversigt.

	Mænd	Kvinder	Tils.
Forbedringshusarbejde	50	12	62
Fængsel paa Vand og Brød ..	347	182	529
Fængsel paa sædv. Fangekost.	136	61	197
Simpelt Fængsel	26	14	40
Rotting og Ris	74	"	74
Bøder	3	1	4
I alt...	636	270	906

Tilbage staar endnu den interessanteste Del af Opgaven, nemlig Undersøgelsen af, hvor mange af de betinget benaadede der har overtraadt, og hvor mange der har overholdt de foreskrevne Vilkaar gennem det fastsatte Tidsrum. Hovedresultatet, jfr. nedenstaaende Oversigt, er, at af de betinget benaadede Mænd og Kvinder — 636 og 270 — maatte henholdsvis 146 og 37 senere afsone Straffen, fordi Forudsætningerne for Strafuudsættelsen bortfaldt. „Tilbagefaldsprocenten“ bliver herefter 23,0 for Mændene og 13,7 for Kvinderne.

Antal betinget benaadede.....	Mænd		Kvinder	
	636		270	
Heraf tilbagefaldne før den kgl. Resolution	Antal 3	pCt. 0,5	Antal 2	pCt. 0,8
i 1ste Aar efter den kgl. Res.	64	10,1	20	7,4
- 2det - - - - -	32	5,0	6	2,2
- 3die - - - - -	23	3,6	6	2,2
- 4de - - - - -	16	2,5	1	0,4
- 5te - - - - -	8	1,3	2	0,7
I alt...	146	23,0	37	13,7

Det er den første Tid efter Domfældelsen, der er den farligste. Allerede inden det første Aar efter den kgl. Resolutions Dato var forløbet, havde omtrent Halvdelen af alle, for hvem Benaadningen bristede, overtraadt Vilkaarene paa en saadan Maade, at Benaadningen bortfaldt. Det gælder baade Mænd og Kvinder. De øvrige tilbagefaldne fordeler sig jævnt aftagende over de følgende 4 Aar.

For 130 af de tilbagefaldne Mænd var Begaaelsen af en egentlig Forbrydelse Aarsag til Benaadningens Bortfald (i 117 Tilfælde en Ejendomsforbrydelse). De tilbageværende 16 fik Benaadningen kasseret paa Grund af Betleri, slet Opførsel, Bortgaaen fra den anviste Plads eller lignende. Af Kvinderne begik 28 Ejendomsforbrydelser, 2 andre Forbrydelser og for 7 bortfaldt Benaadningen af andre Grunde.

Størstedelen af de 490 Mænd og 233 Kvinder, for hvem den betingede Benaadning ikke er bortfaldet, har opnaaet Straffens fuldstændige og endelige Eftergivelse ved ny kgl. Resolution; for 14 Mænd og 2 Kvinder er Spørgsmaalet om Straffens endelige Bortfald dog stillet i Bero, da det — oftest paa Grund af den benaadedes Bortrejse — ikke for hele Prøvetiden har kunnet oplyses, om Betingelserne er overholdt, og for nogle Personers Vedkommende savnes endnu Meddelelse om det endelige Udfald, men da det vides, at de indtil Udgangen af Aaret 1910 ikke var dømt skyldig i nogen ny Forbrydelse, og at Straffen endnu ikke er afsonet, er det sandsynligt, at saa godt som alle disse betinget benaadede vil opnaa endelig Eftergivelse af Straffen.

Ser man bort fra Følgerne af en mulig Svækkelse af Respekten for Domstolenes Afgørelser som endelige og fra Følgerne af, at den Opfattelse skulde vinde Indpas, at „een Gang er ingen Gang“, maa Eksperimentet: de betingede Benaadninger for de heromhandlede Personers Vedkommende saaledes siges at være forløbet gunstigt, særlig hvad Kvinderne angaar. At 723 af 906 betinget benaadede Mennesker er blevet forskaanet for Straf og de dermed forbundne Følger, Løsrivelse fra Familie og Stilling o. s. v., er ikke lidet betydende, selv om man tager i Betragtning, at nogle af disse falder tilbage efter de 5 Aars Forløb. At en Del af de tilbagefaldne og senere tilbagefaldende skulde have afholdt sig fra nye Forbrydelser, hvis de straks var blevet undergivet Straffens Virkninger, er muligt, men ikke sandsynligt, da det næsten udelukkende drejer sig om kortvarige Straffe, hvis forbedrende Virkning i Almindelighed antages at være ringe.

Af de betinget benaadede var 609 Mænd og 257 Kvinder ikke tidligere straffede. Udskyder man de i

Udlandet fødte og de kun til Bøder dømte, faar man tilbage 587 mandlige og 236 kvindelige Forbryderbegyndere, hvoraf henholdsvis 122 og 31 eller 20,8 og 13,1% begik en ny egentlig Forbrydelse inden Udløbet af det 5te Aar efter den kgl. Resolutions Dato. Til Sammenligning skal anføres, at af de mandlige indenlandske Forbryderbegyndere i 1902—05 — i alt 5862 — faldt 1616 eller 27,6% tilbage inden Udløbet af det 6te Kalenderaar efter Domfældelsen, altsaa gennemsnitlig 5 $\frac{1}{2}$ Aar efter Dommen. Ganske vist er Perioden lidt længere, men paa den anden Side har dels de betinget benaadede haft noget over 5 Aar at falde tilbage i — nemlig Tiden mellem Dommen og den kgl. Resolution — og dels har de almindelige Forbryderbegyndere i den Tid, de har hensiddet i Fængsler og Strafanstalter, været udelukkede fra at falde tilbage.

Det er som oftest en dansk Kriminalstatistikers Lod at arbejde med smaa Tal; navnlig gælder det, naar der som her er Tale om en Specialundersøgelse, hvor man under Udarbejdelsen af Tabeller og Oversigter stadig træffer paa Rubrikker, der er helt tomme eller kun optagne af en enkelt eller faa Personer; alle Slutninger paa Grundlag af saa spinkelt underbyggede Resultater til, hvorledes Forholdene vil stille sig i Fremtiden, er derfor højst usikre. — Saa meget kan dog siges, at Udfaldet af de her undersøgte betingede Benaadninger varsler godt for de betingede Domfældelser, hvor Udvælgelsen foregaar indenfor lovfæstede Rammer. — Til Gengæld medfører Materialets Lidenhed, at det opløser sig ikke i Grupper af rene Enere, men i Mennesker, hvis Navn og Forhold man kender, og hvis senere Skæbne interesserer en. Undersøgelsen bliver nærmest — som det er sket i det foregaaende — en historisk-biografisk Udredning af de paagældende Personers Forhold og Færd, og som saadan forhaabentlig heller ikke helt uden Interesse.

O. B. Kofoed.

En agrarhistorisk Vandring gennem Langeland mod Slutningen af det 17de Aarhundrede.

Noget af det første, der vilde falde i Øjnene, dersom man fik Lykkens Galoscher paa, blev sat tilbage til Slutningen af det 17de Aarhundrede og ved denne Tid foretog en Vandring gennem Langeland — vilde sikkert nok være Formen for Bosættelsen. Ganske anderledes end nu var den samlede Bebyggelse, Landsbyen, fremtrædende. Uden for Sambebyggelsen laa

ganske vist Øens Hovedgaarde, som, hvis de nogen-
sinde havde ligget i Byerne, allerede da forlængst
havde trukket sig tilbage og, de største af dem, gemt
sig bag deres Volde og Grave. Nu og da et enkelt
Hus, hist og her en „enlig“ Gaard, som havde vovet
sig ud paa Markerne; men de var sjældne Undtagelser,
højest 14 i Tallet af de 760 Gaarde, som den Gang
fandtes paa Øen. Mange af dem vil den, der i
vore Dage kommer gennem Landet, træffe endnu Side
om Side med Udflyttergaarde, Parcelsteder og Huse fra
en langt senere Tid. Mellem Byerne bugtede sig de
ensomme Veje hen over Overdrev, forbi „Kohauger“
og „Hestehauger“ og gennem de dyrkede Marker, der
hyppigt vilde vække Iagttagers Opmærksomhed ved
deres Lidenhed og endnu mere ved deres Udseende.
Ved deres Lidenhed: ti det dyrkede Areal var den
Gang ringe i Sammenligning med Nutidens, næppe
mere end Halvdelen. Det udgjorde 1682 vel noget
som 19 800 Tdr. Ld. mod 38 400 Tdr. Ld. i vore
Dage (1907); det dyrkede Areal forstaaet som det
Areal, der paa de givne Tidspunkter opgaves som
værende under Plov. Ved deres Udseende som de
laa der delte i Striber og Tavl, ti Jordfællesskabet
var endnu udbredt over næsten hele Øen.

Forskellig var de Former, hvorunder det fandtes.
Det første Indtryk vilde være Forvirring, og det vilde
ingenlunde være let at ordne de Iagttagelser, der knyt-
tede sig til Tidens typiske Markordning paa Øen. Al-
mindeligst, ganske vist, var det enkelte Fællesskab, om-
fattende den enkelte Landsbys Mark som et afsluttet
Omraade for sig. Men hyppigt antog det mere for-
viklede Former og blev til et sammensat Fællesskab,
snart partielt, saaledes at en By havde sin ene Vang i
Fællig med en anden By og de øvrige i enkelt Fælles-
skab, men snart ogsaa fuldstændigt, omfattende flere af
de smaa Landsbysamfund paa en Gang i sit Net —
to og to som Simmerbølle og Kulepile, Nørre- og
Sønder-Longelse, eller endnu flere: som Brandsby,
Hverkinge og Hagenby i Humble Sogn, Kirke-Skrøbe-
lev, Gammel-Skrøbelev, Svendstrup og Pusselykke i
Skrøbelev Sogn. Ved saadanne Byer, og flere end de
nævnte, var det sammensatte Fællesskab strængt gen-
nemført; de forskellige Byers Jord ligger „Reen om
Reen“ i alle Aase ud over den fælles dyrkede Bymark.
Som det hedder i Tidens Sprog: deres Jorder ligger
„i Fled“.

Jordfællesskabet griber dybt og bestemmende ind
i de smaa Landsbysamfunds indre Liv. Hver Landsby
havde sin Bylov (sin Vide og Vedtægt), sit Byting og
sit Bystævne¹⁾. Den tekniske Ordning ved Driften og

¹⁾ Vilh. Lütken: Bidrag til Langelands Historie.

ved Delingen af Jorden mellem de enkelte Brug (Be-
drifter) er det bærende Grundlag, hvorpaa Resterne af
et friere lokalt Selvstyre endnu lever et hendeende
Liv blandt Øens Bønder. Saaledes maa det være
magtpaaliggende at se lidt nøjere paa, hvad dette
Markfællesskab omfattede. Først og fremmest omfat-
tede det Byens Gaardmænd, Fæstebønder saavel som
jordegne Bønder, forsaa vidt som saadanne fandtes.
Det omfattede fremdeles Præstegaardene, Bøndergaarde
som disse var, henlagte til Præsternes Underhold paa
en Tid, der ligger længe efter Markfællesskabets Op-
komst. Præsten er nær knyttet til Landsbysamfundet
og interesseret i dets Beslutninger derigennem, at hans
Jord ligger Side om Side med Bøndernes paa den
fælles Mark: han er „Reensbroder“ med sine Sogne-
børn, i det mindste med en god Del af dem. Hus-
mændene med Jord har ogsaa deres Jord paa Fælles-
marken, ikke i alle Aase naturligvis, dertil var Arealet
ikke stort nok, men i en eller et Par enkelte, og ikke
al Tid i alle Vangene. Saa var der Hovedgaardene.
For dem gælder ingen almindelig Regel, og en nær-
mere Redegørelse med Hensyn til hver enkelt vilde
her føre for vidt. Mod Øens Nordende træffer vi tre
Gaarde, der giver Typerne: Nedergaard, der har sin
Jord for sig som Enemærke; Modsætningen repræ-
senteres ved Nygaard, hvis Jord ligger „Reen om
Reen med Staunse Bymænds og ligger alle Steder
blandt Bøndernes Jord... saa til den ingen anden
Avling er end forskrevne Jord som saaledes ligger i
Fled med Bøndernes Jord“ — medens Stensgaard er
Mellemtypen, idet kun en Del af dens Jord „i lige
Maade ligger i Fled med Bøndernes Jord“. Der er
tydelig nok i Stordriftens Forhold til Landsbysamfundet
paa dette Punkt en dobbelt Bevægelse: gennem en
successiv Ombytning af Agrene permuterer
den sig ud af Fællesskabet frem til teknisk
Uafhængighed for den ene Produktionsfaktors
(Jordens) Vedkommende¹⁾, medens Nedlæg-
gelsen af Bøndergaarde og deres Inddragelse
under Hovedgaardene er en i modsat Ret-
ning virkende Tendens i Tiden.

Men det er paa Tide at vende Opmærksomheden
mod Jordens Drift og se, hvilke Former af mere
typisk Karakter, Driftssystemerne havde antaget her paa
Øen. Trevangsbruget i dets almindelige Form med
tre Marker til Byerne og tre-aarig Rotation var visselig
det, der hyppigst benyttedes. Men ellers maatte man
ikke uden videre lade sig forlede til af Antallet af

¹⁾ Gennem de to andre Produktionsfaktorer, Arbejdet og en
Del af Driftskapitalen (d. v. s. gennem Hoveriet) er Storbedriften
fremdeles for lange Tider nær knyttet til Landsbysamfundet.

Marker at drage Slutninger med Hensyn til Driftssystemet: her træffes Byer med 4 Marker, som drives under Trevangsbrug, og omvendt Byer med 3 Marker som ikke drives i treaarig Rotation, men af hvilke en aldrig hviler, altsaa benyttedes som Alsædsjord, medens der paa de to andre benyttedes er anden Rotation. Med Hensyn til Jordens Drift og Sædskiftet frembød Hovedgaardene ved denne Tid paa Langeland neppe meget nyt; forsaavidt deres Jord laa i strængt Fællig, i Fled, med Bymarkernes, kunde et forskellig Driftssystem jo vanskelig gennemføres. Men heller ikke de store Bedrifter, som var ude af Markfællesskabet, var endnu kommen ud over det traditionsbundne. Dog var dette ikke en undtagelsesløs Regel. Helt ejendommelig i Forhold til det øvrige Land tog f. Eks. Driften paa den store Hovedgaard Nedergaard sig ud. Den er allerede i det foregaaende nævnt som Typen paa en Storbedrift, hvis Mark laa for sig som Enemærke. Og denne Uafhængighed var ikke bleven udnyttet: Nedergaard har 9 Marker, „af bemældte 9 Vange har Nyvang, Junchersmark, Mellemdyse, Stranddyse og Gammel-løkke været saaet i Aar (1682) og de øvrige til Fælled og bliver hver Vang ellers saaet 5 Aar og hviler 4 Aar. Overdrift til Gaardens Vange ingen uden i Gaardens Vange som ligger til Hvile“... og videre: „Desforuden findes til Gaarden 8 Huse. Forbemældte Huse giver en liden Kendelse for Gaardens Jord, de bruger, og gør Ugedagsarbejde... hos hvert bemældte Hus en liden Kaalhave. Deres Jord anlangendes som bestaar udi Tofter og saas aarlig er dem af Gaardens Mark bevilget“. Hvorledes skal vi vel fortolke en saadan Beretning? Gaardens hele Areal, synes det da, er draget med ind i Omdriften; den fundamentale Deling af Jorden i en Part, som er i Brug, og en anden Part, som ligger til permanent Græsning for Kreaturerne, er hævet. Rotationen er 9-aarig. De 5 Vange er aarlig inde, mens de 4 aarlig udlægges til Græs, naturlig Græs, ikke kunstig Græsmark med indsaet Kløver. Om nogen Brak i egentlig Forstand som et i Rotationen indskudt Led er der ikke Tale. Det synes i det hele at være et Driftssystem, som senere blev almindelig paa Øens Hovedgaarde længere ind i det 18de Aarh., og som allerede var velkendt i Holsten: det er det holstenske Kobbelsbrug i dets oprindelige Form (uden Kløver og Brak), som vi allerede her finder indført paa Øen paa et relativt tidligt Tidspunkt. Saaledes kunde det gaa til, at medens de øvrige Hovedgaarde ved Overgangen til det 19de Aarhundrede anvender en Drift, der er meget forskellig fra den, man finder i det 17de, idet Overgangen til Kobbelsbrug nu er almindelig gennemført — saa driver netop Neder-

gaard endnu paa den Tid sin Jord i sin 9-Marks Drift¹). Det er ikke let at give de Forhold, Jordens Drift frembød, et nøjagtigt talmæssigt Udtryk, men tilnærmelsesvis kunde de dog vel samles i en Oversigt som denne:

Af det dyrkede Areal i 1682 dreves:	Tdr. Ld.	pCt.
under rent Trevangsbrug.....	12 200	62,6
— — Firvangsbrug.....	530	2,7
— — Alsædsbrug.....	850	4,3
— forskellig Rotation.....	5 770	29,2
— 9-Marks Kobbelsbrug.....	230	1,2
Tils....	19 580	100,0

Rent Trevangsbrug behøver ingen nærmere Forklaring; under Firvangsbrug benyttedes 4 Aars Rotation med et Aars Hvile. Som „rent“ Alsædsbrug er her regnet de Tilfælde, hvor, saa vidt skønnes kunde, hele Bymarken dyrkedes aarlig. Under „forskellig Rotation“ de, hvor der ikke benyttedes samme Driftssystem paa den hele Bymark; det typiske Tilfælde er Alsædsdrift paa én Mark kombineret med anden Omdrift paa de øvrige Marker.

Den, der ved Sommertid, i Slutningen af det 17de Aarh. kom gennem Langeland, vilde imidlertid vedrørende de dyrkede Bymarker have gjort en ejendommelig Iagttagelse, der ikke maa lades unævnt, og som den, der i vor Tid kommer gennem det skønne og frugtbare Land, heldigvis ikke træffer noget tilsvarende til. Paa mange af Bymarkerne vilde han finde isprængte Agre, som laa hen udyrkede uden anden Vækst end Græs og Ukrudt. Det var Ødegaardsgrene, et Fænomen, som hørte Tiden til, og som ingenlunde heller var ukendt paa Langeland, selv om det ogsaa i 1680erne var mindre udbredt, end det havde været nogle Aar tilbage nærmere op mod „de forrige Krigstider“ (Svenskekrigen). Og kom vi fra Bymarken ind til selve Byen, vilde vi maaske ofte forgæves søge de tilsvarende Gaarde — som i Helsned (Humble Sogn): paa Hans Christens Ødegaard „findes ganske ingen Bygning“. „Ødegaarden“ — saaledes kunde Fællesbetegnelsen i Tidens Løb forvandles til et Slags Egenavn — i Hagenby (ogsaa Humble Sogn) „en Gaard som udi en lang Tid har været øde og ej fæstet“.

¹ Begtrup: Agerdyrkningens Tilstand paa Fyn. S. 582. Ved Begyndelsen af 20. Aarh. dreves paa 13 af Øens gamle Hovedgaarde Jorden i

7-Marks Drift	1282	Tdr. Ld.	29,6	pCt.
8- —	1342	—	31,0	—
9- —	1438	—	33,2	—
10- —	270	—	6,2	—
Tils.	4332	Tdr. Ld.	100,0	pCt.

9-Marks Driften er saaledes den almindeligste paa disse Gaarde. Blandt Gaardene med denne Rotation er ikke længere Nedergaard; den driver nu Jorden i en 8-aarig Turnus.

men her staar dog „tvende forfalden Længe Hus“. Eller vi kommer til Emmerbølle (Bøstrup Sogn) paa Øens Nordende og finder en øde Gaard med tvende Længe Hus som er mestendels nedfalden, udi bemældte boer en Mand, navnlig Anders Jørgensen, som samme Huse bevogter at de ej „bortstaalis“ (?)¹. Der var ikke faa saadanne Ødegaarde paa Øen endnu mod Slutningen af det 17de Aarh. En systematisk Opgerelse vilde have givet et Resultat, der formodentlig ikke vilde have været meget forskelligt fra det, der er meddelt i de følgende Tal: 77 Gaarde laa i alt øde (10,1 pCt.) med 352 Tdr. Hartkorn, 8,1 pCt. af Øens Ager- og Engshartkorn bortset fra Købstadens, og med 1660 Tdr. Ld. Sædeland eller 8,5 pCt. af „Udsæden“. Dog var det langt fra al Tid, at den øde Gaards Jord laa helt ubenyttet hen, ogsaa her paa Langeland benyttedes den Praksis saa vidt muligt at faa den drevet ved at give den midlertidigt i Brug til andre By-mænd eller Præsterne, eller de lagdes til Hovedgaardene og dreves under disse. Her paa Langeland var det saaledes lykkedes at holde de 21 af de 77 Ødegaarde i Drift.

Antal Ejendomme paa Langeland 1682 og 1905
(Landdistrikter).

Ejendommenes Størrelse	1682		1905		Tilvækst 1682—1905	
	Antal Ejendomme	Tdr. Hrtk.	Antal Ejendomme	Tdr. Hrtk.	Antal Ejendomme	Tdr. Hrtk.
20 Tdr. Hrtk. og derov.	12	432	26	1028	+ 14	+ 596
12—20 Tdr. Hrtk.	18	258	8	118	÷ 10	÷ 140
8—12 — — — — —	89	851	36	345	÷ 53	÷ 506
4—8 — — — — —	341	1959	268	1424	÷ 73	÷ 535
2—4 — — — — —	210	641	264	800	+ 54	+ 159
1—2 — — — — —	90	130	179	256	+ 89	+ 126
Tils. Gaarde...	760	4271	781	3971	+ 21	÷ 300
1/4—1 Td. Hrtk. ...	101	57	887	446	+ 786	+ 389
1/32—1/4 — — — —	84	11	520	57	+ 436	+ 46
under 1/32 — — — —	252	—	1306	15	+ 1054	+ 15
Tils. Huse...	437	68	2713	518	+ 2276	+ 450
Ialt. ...	1197	4339	3494	4489	+ 2297	+ 150

Det samlede Antal Ejendomme paa Langeland i Aaret 1682 var: 760 Gaarde og 437 Huse, naar Købstaden ikke tages med i Betragtning. Ved Middeldalderens Slutning skal her have været 750 Gaarde paa Øen²); omkring 400 Aar senere (1905) var deres Tal

¹ Den Skik at stjæle Ødegaarde, som der her sigtes til, kendes ogsaa fra en langt senere Tid. (Jfr. Evald Tang Kristensen: Gamle Folks Fortællinger om det jydsk Almueliv).

² Vilh. Lütken: Bidrag til Langelands Historie. S. 136.

781. Det er mærkeligt nok, at dette Tal ikke er forandret mere i Løbet af fire Hundrede Aar. Ved et nærmere Tilsyn opdager man dog, at der bag denne forholdsvis Uforanderlighed skjuler sig store Forskydninger, der, selv om de ikke kan følges saa langt tilbage som til Aar 1500, allerede fra 1682 har været paafaldende nok og typiske i deres Retning. Her paa Øen er nemlig den Praksis ogsaa vel kendt fra ældre Tid: at inddrage Bondebrug, hele Byer eller enkelte Gaarde, under i Forvejen bestaaende Hovedgaarde eller indrette dem til nye store Avlsgaarde. Før 1660 var i alt Fald to Landsbyer forsvundne paa den Maade: Bøgelund (Stoense Sogn), som efterhaanden med sine 5 Gaarde forsvandt under Stensgaard, mens Brøndslette, en Landsby paa 6—7 Gaarde i Nabosognet (Bøstrup) gled ind under Nedergaard. I 1660 fandtes i Humble Sogn Byen Leggebølle, 11 Gaarde, som man forgæves vilde søge efter i 1682, fordi Hjortholm har opslugt dem. I disse Aar forsvandt ogsaa Ormstrups 2 Gaarde i Tryggelev Sogn og Brobjerg i Magleby Sogn bliver til Brolykkegaard. Ikke al Tid raseres hele Landsbyen, men kun en Del af den. Saaledes træffer vi endnu Nordenbro og Sendenbro Byer, i 1682 de 2 største paa Øen, Nordenbro med 43 Gaarde og 10 Huse, Sendenbro med 37 Gaarde og 19 Huse — Nordenbro afgiver 5 Gaarde, som bliver til Nordenbrogaard, medens 12 af de Sendenbrogaarde bliver til Søgaard. Ogsaa efter 1682 fortsættes denne Udvikling nogen Tid. De Korsebøllebønder fra den Tid, om de kom frem af deres Grave, vilde ikke finde andet af den By, de en Gang færdes i, end selve Navnet, som lever videre i Korsebøllegaard, den store Avlsgaard tæt ved Tranekær Slot. Og saaledes vilde det gaa Mændene fra Byen Biskopstorp. Hagenby i Humble Sogn er bleven til en enkelt stor Proprietærgaard. Vi færdes tydelig nok i en Tid, hvor Bevægelsen her paa Langeland gaar mod Stordriften, saaledes som Tallene for Antallet af Gaarde paa over 20 Tdr. Hrtk. og deres Hartkornstilliggende paa en iøjnefaldende Maade viser¹). Smaaejendommenes store Tilvækst er derimod et Træk ved Udviklingen, som fortrinsvis hører det 19de Aarhundrede til. I alle Fald: den tilsyneladende Stabilitet, som de

¹ Hartkornstillene for 1688, „Ager- og Engshartkorn“, for 1905 tillige den „halverede Skovskuld“, men dette spiller ingen Rolle. Der kunde rejses Tvivl mod Berettigelsen af at stille Tallene fra 1682 og 1905 sammen i det hele taget, da det jo er to forskellige Skyldsætninger, der ligger til Grund. For Langelands Vedkommende er der ikke megen Grund til at ophotde sig over dette Spørgsmaal, idet det næsten er umuligt at paavise alle de enkelte Ejendomme, der er kommen til over 20 Tdr. Hrtk. siden 1682.

ovenfor anførte Tal for Gaardene kunde forlede én til at tro paa, den forsvinder, naar denne Ejendomsgruppe opløses i en Række Størrelsesklasser, som det er gjort i Tabellen. Indtrykket af relativ Uforanderlighed afløses af Indtrykket af en Bevægelse, hvis typiske Træk er Middelbedriftens Opløsning, idet den opad trænges af Stordriften, nedad af Smaabruget, først af hin og senere af dette.

Medens den typiske Bedrift i Datidens langelandske Byer var Bondegaarden paa noget over 5 Tdr. Hrtk., træffer vi ved Siden af denne Præstegaardene og de ikke mange jordegne Bøndergaarde med gennemsnitlig mellem 9 og 10 Tdr. Hrtk. og saaledes omfattende op mod to „Gaardes Jord“. Medens Hovedgaardens meget varierende Størrelse med sin Minimumsgrænse nærmer sig Præstegaarden og den jordegne Gaard, ligger Maksimumsgrænsen ved 10—11 „Gaardes Jord“ og dens Middelstørrelse ved omkring 7 „Gaardes Jord“. Præsten drev i de Tider selv sin Gaard. Modsætningen er paafaldende nok her mellem dengang og nu, hvor omtrent al Præstegaardsjord, der benyttes til Agerbrug, drives under Forpagtning¹). Som Landmand hæver Præsten sig op over sine Sognebønders Niveau, naar vi ser paa Størrelsen af hans Bedrift, op ved Siden af de „store“ jordegne Bønder paa Øen²). De allerfleste Hovedgaarde er bortforpagtede; Herregaardsforpagterne kaldes ofte her paa Øen „Hollændere“ og alt tyder paa, at de langelandske Herregaarde allerede nu var gaaet bort fra Studedefningen og over til Mejeribruget. Nedergaard holder kun Køer og har en „Koforpagter“. Lad os samle de forskellige spredte Træk fra denne Gaard: Jorden er ude af Fællesskabet og samlet til Enemærke, Øens traditionelle Driftsformer er forladt og afløst af en 9-Marks Drift, af et Kobbeltbrug i Datidens — efter vore Begreber — primitive Skikkelse; Produktionsretningen er ikke længere Studedefning, men Produktion af Smør og Ost: det er Øens retningsvisende Stordrift, vi her har for os. —

Det vilde være et ufuldstændigt Billede, vi kom til at danne os af Forholdene paa Øen i Slutningen af det 17de Aarh., dersom vi forlod den uden at skænke en saa vigtig og interessant Sag som den, hvem der i de Tider ejede Landets Jord, en Tanke. Men paa den anden Side: kun de groveste Resultater, som en Undersøgelse af dette Spørgsmaal vilde føre til, kan meddeles i denne Skildring, og gives i omstaaende lille Oversigt.

¹ Bilag 6 i Forhandlingerne i det kirkelige Udvalg. 4 Saml.

² Hans Levemaade har vel heller ikke i de Tider været meget forskellig fra Bondebefolkningens. (Vilh. Bang: Præstegaardsliv i Danmark og Norge).

Ejendomsfordelingen paa Langeland 1682.

Ejer	Absolutte Tal				Procent			
	Antal Gaarde	Antal Huse	Tdr. Hrtk.	Tdr. Udsæd	Antal Gaarde	Huse	Hrtk.	Udsæd
Kronen	29	4	139	573	3,8	0,9	3,2	2,9
Adelen	611	285	3519	15960	80,4	65,2	80,6	81,5
Kirken	78	33	373	1603	10,3	7,6	8,5	8,2
Borgerlig Besidder	26	100	189	740	3,4	22,9	4,3	3,8
Selvejendom	16	15	149	704	2,1	3,4	3,4	3,6
Tils. . . .	760	437	4369	19580	100,0	100,0	100,0	100,0

Det er ikke saa let for den, der kommer med Nutidens afklarede Ejendomsbegreb, at finde sig til Rette med Ejendomsforholdene paa Øen for et Par Hundrede Aar eller mere tilbage. Ofte havde den Gang Flere Rettigheder i den samme Gaard, navnlig havde hyppigt én Landgilden en anden „Herligheden“ eller „Forsvaret“. Men Landgilden maa man vel betragte som det nærmeste Udtryk for Ejendomsretten, og saaledes er denne da lagt til Grund ved den i Tabellen givne Oversigt over Fordelingen af Ejendomsretten til Landets Jord. Til Kirken er naturligvis først og fremmest henregnet Præstegaarde og Gaarde, som laa til Præstens Bord, Degnebol og Ejendomme henlagte „til de Fattiges Underhold“, fremdeles forskellige mindre Jorder eller Agre, ikke dannede selvstændige Brug, henlagte til kirkelige Øjemed — som f. Eks. naar en Ager paa Longelse Mark er henlagt „til Klokkestregens Vedligeholdelse“ o. s. v. Til Selvejendom er regnet saadanne Gaarde og Huse, der betegnes som jordegne, Ejendomsgaarde. I 1682 var Tallet paa disse 31, medens det i Tiden nærmest før 1660 havde været 49¹). En beklagelig Usikkerhed og Uklarhed med Hensyn til Retsforholdet mellem den selvejende Bonde og hans Jord, karakteriserer Tilstandene her paa Øen ved denne Tid og den nærmest følgende. Over alle disse Gaarde havde den mægtige Storkansler paa Tranekær en Herlighedsret eller et Forsvar, hvis Betydning og Rækkevidde gav Anledning til vidtløftige Processer mellem de jordegne Bønder og Greverne paa Slottet²). Med dette Indtryk maa vi afbryde denne agrarhistoriske Vandring gennem Langeland i Slutningen af det 17de Aarh.

Henrik Pedersen.

¹ Fridericia: Danmarks Landboforhold i det 17. Aarh. (Historisk Tidsskrift 6 R. II Bd.).

² Nærmere hos Lütken: a. Skr. S. 392 fig.

De økonomiske Perioder og Befolkningens Bevægelser.

Det ligger nær at sætte de Svingninger, der viser sig i det aarlige Antal Vielser, Fødsler og Dødsfald, i Forbindelse med de vekslende gunstige eller ugunstige Kaar, hvorunder der leves til de forskellige Tider, men at udrede den indbyrdes Sammenhæng herimellem er navnlig under de moderne sammensatte økonomiske Forhold vanskeligt. Befolkningens Bevægelser er saaledes betingede af en Række andre Aarsager, der hæmmer og undertiden fuldstændig ophæver den Indflydelse, der hidrører fra de økonomiske Kaar, og det er desuden ikke let at faa et godt og paagribeligt Udtryk herfor. Dertil kommer, at Problemet har skiftet Karakter med den økonomiske Udvikling. — I ældre Tid, da de brede Lags Lefevod ikke hævede sig synderligt op over det til Livets Ophold absolut nødvendige, var det naturligt, at man først og fremmest fæstede Opmærksomheden paa de Forhold, der gjorde Livet dyrere eller billigere at leve, og som Udtryk herfor valgte man da Kornpriserne. I Overensstemmelse hermed har Professor Scharling i Danmarks Statistik, 1. Bind paavist, at Forandringer i Rugpriserne indtil 1870erne efterfulgtes af tilsvarende Forskydninger i Antallet af Vielser og Fødsler, saaledes at lave Rugpriser betød stigende Giftermaalshyppighed og dermed flere Fødsler og omvendt. Efter 1870erne gælder dette imidlertid ikke længere. Efterhaanden som Arbejdslønnen er steget op over det nødvendige Lavmaal, er den umiddelbare Forbindelse mellem Kornpriserne og Arbejdernes Evne til at sørge for en Familie blevet brudt. Ganske vist vil rimeligvis Forandringer i Livets Dyrhed for den brede Befolkning vedblivende øve sin Indflydelse, men den mere eller mindre lette Adgang til at faa lønnende Arbejde vil dog antagelig i Nutiden have større Betydning.

Kornpriserne kunde i og for sig ogsaa i saa Fald tænkes at øve nogen Virkning paa Befolkningens Bevægelser, men denne vilde da nærmest blive af ganske modsat Art. Heje Kornpriser betyder almindeligvis gode Aar for Landbruget og dermed god Beskæftigelse og høj Løn for Landbrugets Arbejdere, og hermed maatte antagelig følge høj Vielses- og Fødselshyppighed. For Byarbejderne vilde noget tilsvarende næppe gælde. Ganske vist blomstrer ogsaa Byerhvervene, naar Landbruget trives, og dette er tilmed i særlig Grad Tilfældet for Danmarks Vedkommende, men ved Siden heraf følger disse dog en for dem egenartet Udviklingslinje, der efterhaanden naar frem til at præge det hele Erhvervsliv.

Jevnsides med den frie Konkurrencens Gennem-

førelse og Storindustriens Udvikling glider Erhvervslivet ind i en rytmisk og mere og mere omfattende Bølgebevægelse med op- og nedadgaende Perioder. Gode Tider med travl Beskæftigelse for alle afløses af daarlige Tider, hvor Forretningslivet gaar trægt, og hvor Arbejderne har vanskeligt ved at faa Arbejde. Denne Vekslen mellem gode og daarlige Tider kan tydeligt iagttages ved en Betragtning af den økonomiske Udvikling, om end den her krydses af en Række andre Konjunkturbølger, og et brugeligt talmæssigt Udtryk herfor haves i de saakaldte „index numbers“, der afspejler det almindelige Prisniveaus Bevægelser. Ganske paalidelige er disse vel ingenlunde, men de markerer dog nogenlunde nøjagtigt saavel Bevægelsens Retning som dens Vendepunkter.

En Sidestilling af Pristallene med Forholdstallene for Viede og Døde vil saaledes afgive de tornødne Holdepunkter til Afgørelse af, om der eksisterer nogen Forbindelse mellem de økonomiske Perioder og Befolkningens Bevægelser. Hvad Antallet af Viede angaar, er der nedenfor for nogle vesteuropæiske Lande med stærkt fremskreden Byudvikling samt for Sverige og Danmark (særskilt for København) for Perioden 1888—1909 meddelt en Oversigt herover pr. 1000 Indb., hvortil er føjet Pristallene for henholdsvis England og Danmark med Prisniveaue i 1891—1900 gsnlt. sat til 100.

	Prisniveaue i England	Viiede pr. 1000 Indbyggere						Prisniveaue i Danmark
		Eng-land	Fran- krig	Bel- gien	Sve- rige	Dan- mark	Køben- havn	
1888	106	14,4	14,4	14,2	11,8	14,2	18,4	105
1889	109	15,0	14,2	14,5	12,0	14,2	17,2	109
1890	109	15,5	14,0	14,6	12,0	13,8	17,4	109
1891	109	15,6	14,9	15,0	11,7	13,6	16,4	112
1892	103	15,4	15,1	15,4	11,4	13,5	15,2	101
1893	103	14,7	14,9	15,2	11,3	14,0	16,4	100
1894	95	15,0	14,9	15,0	11,5	13,8	14,8	94
1895	94	15,0	14,7	15,5	11,7	14,1	16,0	92
1896	92	15,7	15,1	16,2	11,9	14,5	16,6	93
1897	94	16,0	15,1	16,5	12,1	14,9	16,8	95
1898	97	16,2	14,8	16,6	12,3	15,1	17,8	99
1899	103	16,5	15,3	16,5	12,5	15,0	17,6	105
1900	113	16,0	15,5	17,2	12,3	15,3	18,0	110
1901	106	15,9	15,6	17,4	12,1	14,2	16,8	106
1902	104	15,9	15,1	16,2	11,9	14,2	16,4	108
1903	104	15,6	15,1	15,7	11,6	14,2	16,6	105
1904	106	15,2	15,2	16,0	11,5	14,4	16,0	107
1905	109	15,3	15,4	15,8	11,7	14,2	16,2	110
1906	116	15,6	15,6	16,1	12,3	14,8	17,4	114
1907	120	15,8	16,0	16,0	12,4	15,2	18,4	118
1908	111	14,9	16,1	15,6	12,2	15,0	17,8	113
1909	113	14,6	—	—	11,9	14,8	17,0	115

Tallene for Prisniveaue opviser en tydelig Bølgebevægelse. Priserne er opadgaende indtil 1891, falder

derpaa indtil 1895 (i England til 1896), hvorefter en ny Stigning indledes, der ender med en kraftig Kulmination i 1900. Efter et Tilbageslag til 1903 er Priserne atter opadgaaende indtil 1907 for paany at falde. Tallene for Viiede bevæger sig overalt nogenlunde regelmæssigt og følger ret nøje Prisniveauets Forskydninger. Med stigende Priser og gode Tider øges ogsaa Antallet af Vielser, medens Pristald og daarlige Tider ledsages af en aftagende Tilbøjelighed til at indgaa Ægteskab.

Tallene stemmer dog naturligvis ikke fuldstændig overens. Den gennemsnitlige Vielseshyppighed er selvfølgelig paavirket af en Række andre Forhold end de økonomiske, og desuden danner Prisniveauet som nævnt ikke nogen helt sikker Maalestok herfor. Saaledes er Svingningerne i Priserne gennemgaaende forholdsvis større end i Vielseshyppigheden, og dette gælder særlig i Begyndelsen af 1890erne, hvor Nedgangen i Antallet af Vielser var særlig ringe i Sammenligning med det ret betydelige Pristald, der fandt Sted i denne Periode; dog gav Tilbageslaget efter Kulminationen ved Aarhundredskiftet sig netop stærkest Udslag i Vielseshyppigheden. I England, Sverige og Danmark er Udsvingene i Antallet af Vielser nogenlunde af samme Styrke. Noget mere afdæmpet er Bevægelsen i Frankrig, men i Belgien er den betydelig kraftigere; i endnu højere Grad gælder dette dog København, hvilket er en naturlig Følge af, at det særlig er Byernes Erhvervsliv, der er præget af de økonomiske Perioder. Vendepunkterne for Bevægelsen i Vielseshyppigheden falder heller ikke fuldstændig sammen med de tilsvarende i Prisniveauet, men de indtræder dog almindeligvis kun et enkelt Aar før eller senere; under de stigende Priser omkring 1890 kulminerede Vielseshyppigheden i Danmark dog allerede i 1889 (i København endogsaa i i 1888) og var saaledes fra dette Aar nedadgaaende, skønt Prisstigningen fortsattes indtil 1891.

For Dødelighedens Vedkommende kunde det synes rimeligt at vente en i Forhold til Vielserne modsat Bevægelse, Nedgang i gode og Stigning i daarlige Tider. Dette synes ogsaa nærmest at have været Tilfældet i tidligere Perioder, men Paavisningen heraf vanskeliggøres af det meget uregelmæssige Forløb, som Dødeligheden opviser i ældre Tid særlig som Følge af de saa voldsomt hærgende Epidemier. Nu gælder dette i hvert Fald ikke længere. Dødeligheden bevæger sig tværtimod i Almindelighed parallel med Vielseshyppigheden, stiger, naar Tiderne er gode, og falder, naar Erhvervslivet arbejder under trykkede Forhold. Dette vil fremgaa af nedenstaaende Oversigt, der for Perioden 1888—1909 indeholder Oplysning

om Antallet af Døde pr. 1000 Indb. for de samme Lande, som er medtaget i Oversigten for Viiede. For København er tilføjet 2 Rækker korrigerede Dødelighedstal, hvor der henholdsvis er set bort fra de Dødsfald, der skyldes epidemiske Sygdomme, og Dødsfald blandt Børn under 2 Aar:

	Døde pr. 1000 Indbyggere.				København			
	Eng-land	Frankrig	Belgien	Sverige	Danmark	København	bortset fra epidemiske Dødsfald	bortset fra Døde under 2 Aar
1888	18,1	21,9	20,3	16,0	19,7	—	—	—
1889	18,2	20,7	19,8	16,0	18,6	—	—	—
1890	19,5	22,8	20,8	17,1	19,0	22,1	17,1	13,6
1891	20,2	22,9	21,2	16,8	20,0	22,7	17,4	14,9
1892	19,0	22,8	21,8	17,9	19,4	21,1	16,3	13,4
1893	19,2	22,5	20,3	16,8	18,8	21,2	16,3	12,6
1894	[16,6]	[21,2]	[18,6]	16,4	17,4	19,6	15,4	12,7
1895	18,7	22,2	19,5	[15,2]	16,8	18,5	15,1	11,9
1896	17,1	20,0	17,5	15,6	15,6	16,5	13,9	10,6
1897	17,4	19,5	17,2	15,4	16,5	17,2	14,6	11,3
1898	17,5	20,9	17,6	15,1	[15,5]	17,3	14,5	11,5
1899	18,2	21,1	18,8	17,7	17,3	19,0	15,1	12,6
1900	18,2	21,9	19,3	16,8	16,9	17,7	15,1	12,6
1901	16,9	20,1	17,2	16,1	15,8	18,0	14,5	11,8
1902	16,2	19,5	17,3	15,4	[14,6]	[15,3]	[13,5]	[10,7]
1903	15,4	19,2	17,0	15,1	14,7	16,0	13,9	10,9
1904	16,2	19,4	16,9	15,3	14,1	15,7	13,4	10,7
1905	15,2	19,6	16,5	15,6	15,0	16,2	13,8	11,5
1906	15,4	19,9	16,4	14,4	13,6	15,3	13,0	10,7
1907	15,0	20,2	15,8	14,6	14,2	15,2	13,6	11,4
1908	14,7	19,0	16,5	14,9	15,5	16,2	13,5	11,3
1909	14,5	—	—	13,7	13,3	14,9	13,3	11,4

Bevægelsen i Tallene er ligesom for Viiede udpræget rytmisk og følger en Linje, der i det allervæsentlige løber parallel med Prisernes Stigen og Falden. Med Hensyn til Udsvingenes Styrke bliver denne som Følge af den gennem hele Perioden herskende almindelige Nedgangstendens betydelig kraftigere nedad end opad, og under den seneste økonomiske Opsvingsperiode fra 1903 til 1908 er den med de opadgaaende Priser forventede Tendens henimod stigende Dødelighed endogsaa herigennem blevet brudt. I Frankrig gælder dette dog ikke, og bortser man fra Børnedødeligheden, viser ogsaa Tallene for København i de seneste Aar væsentlig højere Dødelighed end Minimet omkring Midten af det sidste Aarti. Mellem de forskellige Lande er der ingen synderlig Forskel paa Udsvingenes Størrelse. I Danmark er de derimod noget stærkere for København end for Landet som Helhed, men dette afdæmpes ikke saa lidt, naar man udelukker de Dødsfald, der skyldes epidemiske Sygdomme, idet der af saadanne indtraf særlig mange omkring Tidspunkterne for den her behandlede Periodes Prismaksima (Influenza 1891—92 og

1899—1900, Difteritis 1889—92 og Kolerine 1899, 1901 og 1908). Paa den anden Side bliver Svingningerne kraftigere, naar man ser bort fra Døde under 2 Aar, og det er saaledes særlig de voksnes Dødelighed, der stiger og falder med de økonomiske Perioder. Hvad Vendepunkterne angaar, er Overensstemmelsen med Priseniveauet for Dødelighedens Vedkommende endogsaa noget bedre end den, der gælder for Vielseshyppigheden.

At Dødeligheden saaledes stiger, naar Priserne er opadgaaende, og omvendt falder med et synkende Priseniveau, lader sig vanskelig forklare, men det maa vel, om der i det hele taget eksisterer nogen Aarsagsforbindelse herimellem, betyde, at det netop er de saakaldte „daarlige“ Tider, der i denne Forbindelse er de „gode“. Man kunde her pege paa, at Arbejdslønnen strækker bedre til, naar Varepriserne gaar ned, men bliver mindre værd, naar de Varer, der indgaar i Arbejderklassens Forbrug, bliver dyrere. Dette er imidlertid kun den ene Side af Sagen, thi under vigende Konjunkturer er Arbejderne udsatte for Arbejdsløshed, medens gode Tider med opadgaaende Priser byder dem rigelig Beskæftigelse til stigende nominal Løn. Hvorvidt der ogsaa hermed gennemsnitlig følger en større reel Fortjeneste, eller denne snarere er stigende, naar Priserne er nedadgaaende, lader sig næppe afgøre i al Almindelighed. At Vielseshyppigheden stiger og falder med Konjunkturerne, peger vel nok i Retning af den første Antagelse, men der kan dog næppe i denne Forbindelse tillægges dette Forhold nogen afgørende Betydning, da Vielseshyppigheden rimeligvis er mere afhængig af den mere eller mindre lette Adgang til at faa Arbejde end af, om den reelle Fortjeneste for Arbejderklassen som Helhed gennemsnitlig er stigende eller faldende. Selv om nu ogsaa den reelle Fortjeneste gennemsnitlig bliver mindre, naar Priserne er opadgaaende, synes det dog lidet rimeligt, at dette skulde kunne give sig noget kendeligt Udslag i Dødeligheden i Lande, hvor Lønnen bevæger sig paa et nogenlunde højt Niveau som f. Eks. i England, og stiller den reelle Fortjeneste sig netop højest i Opgangsperioder, kan den her fremførte Forklaring naturligvis slet ikke bruges.

Det vilde under saadanne Forhold ligge nærmere at sætte den større Dødelighed, der følger de økonomiske Opsvingsperioder, i Forbindelse med det mere intensive Arbejde (udvidet Anvendelse af Akkordsystemet, Overarbejde m. v.), der udføres herunder i Sammenligning med de Tider, hvor Konjunkturerne er vigende, idet den arbejdende Befolkning som Følge heraf kunde tænkes at blive mere modtagelig for den

Mangfoldighed af Sygdomsspirer, der til enhver Tid er til Stede. Til Støtte for denne Antagelse kunde der henvises til, at det i hvert Fald fortrinsvis er de voksnes Dødelighed, der retter sig efter de økonomiske Perioder, ligesom ogsaa den Omstændighed, at Epidemierne særlig synes at rase under Højkonjunkturerne, synes at pege i samme Retning.

Den her antydede Forklaring er dog næppe holdbar eller spiller i hvert Fald en ret underordnet Rolle. De paaviste Forskydninger i Dødeligheden berører ikke, som det maatte ventes, fortrinsvis Mænd i den arbejdsdygtige Alder, men ogsaa saavel Kvinder som de højere Aldersklasser. Det er derfor muligt, at den tilsyneladende Forbindelse, der er mellem Dødelighedens Forandringer og Erhvervslivets Ebbe og Flod, hænger sammen med, at ogsaa de klimatiske Forhold, der her over en afgørende Indflydelse, er underkastet en rytmisk Veksling, og at denne i den sidste Snæs Aar har fulgt den samme Linie som de økonomiske Perioder.

K. Riis-Hansen.

Arbejdsløsheden i 1910.

Ad forskellige Veje har man søgt at konstatere Omfanget af Arbejdsløsheden her i Landet. Saaledes har der paa Folketællingsskemaerne baade i 1901 og i 1911 været stillet Spørgsmaal til Arbejdere og Funktionærer i Haandværk, Handel og Søfart om, hvorvidt de paa Tællingstidspunktet var arbejdsløse. Ad denne Vej skaffes der Oplysninger om det samlede Antal Arbejdsløse (baade organiserede og uorganiserede Arbejdere), men kun for en enkelt Dag i Aaret, og selvfølgelig kan det herved fremkomne Tal ikke have nogen stor Værdi til Bedømmelse af Arbejdsløshedens Omfang i Aarets Løb, men derimod er det af Betydning til Oplysning om de Arbejdsløses Køn, Alder, gift eller ugift Stand m. v.

Af større Betydning er det Arbejde, der paa dette Omraade er gjort af de samvirkende Fagforbund, idet disse allerede i en Aarrække gennem de enkelte Organisationer har indsamlet Oplysninger om Antallet af Arbejdsløse den sidste Dag i hver Maaned. Disse Oplysninger har, om de end langt fra er fuldstændige, dog givet et ret godt Billede af saavel Aarenes som Aarstidernes vekslende Arbejdsløshed. Ved Siden af de nævnte Maanedsopgørelser har de samvirkende Fagforbund til Brug for Lovgivningsmagten foretaget større enkeltstaaende Undersøgelser over Antallet af Arbejdsløse paa en bestemt Dag, om den Tid, hvori de paagældende havde været arbejdsløse, om de udbetalte Understøttelser, Antallet af Arbejdsløse med opbrugt Understøt-

telse m. m. Endelig har for de sidste Par Aar Arbejdsledhedsinspektørens Beretning for en Række af de betydeligste Arbejdsledhedskasser indeholdt Angivelse af det samlede Antal tabte Arbejdsdage, beregnet efter Antallet af Arbejdsløse den sidste Dag i hver Maaned.

For Aaret 1910 har Statens Statistiske Bureau paa taget sig Bearbejdelsen af de nys nævnte, af de samvirkende Fagforbund gennem deres enkelte Organisationer og Underorganisationer indsamlede Oplysninger. Det udsendte Spørgeskema indeholdt Spørgsmaal om: 1) Byens Navn, 2) Fagforeningens Navn, 3) Antal Medlemmer, 4) hvor mange af Foreningens Medlemmer der var arbejdsløse i Midten og ved Slutningen af Maanedens, 5) hvor mange Arbejdsdage, der gik tabt for Medlemmerne paa Grund af Arbejdsledhed i Maanedens Løb.

Foreløbige Resultater af disse Maanedsopgørelser har været offentliggjorte i Bladet „Arbejderen“, ligesom der i Beretningen til de samvirkende Fagforbunds Generalforsamling i April 1911 er givet en samlet Oversigt over Arbejdsledheden i hver Maaned i 1910 paa Grundlag af de i „Arbejderen“ offentliggjorte Tal.

Da nu disse Oplysninger ofte er noget ufuldstændige, kan Billedet af Maanedens saavel som Aarets Arbejdsledhed blive væsentlig forrykket, alt eftersom det er Fag med stor eller ringe Arbejdsledhed, der i de forskellige Maaneder har undladt at indsende Oplysning. For at bøde herpaa har jeg paa Grundlag af det samme Materiale, suppleret med de senere modtagne Oplysninger, forsøgt at konstruere en Oversigt over de organiserede Arbejders samlede Arbejdsledhed i Løbet af Aaret 1910, saaledes at Opgørelsen hele Aaret igennem omfatter de samme Fag og det samme Antal Arbejdere med de Forandringer, som Organisationernes vekslende Medlemstal medfører. Det skal dog straks bemærkes, at helt fuldstændig bliver Oversigten ikke, idet nogle enkelte Fag og Organisationer har maattet udskydes, fordi de enten slet ikke har udfyldt Skemaerne, eller de indsendte Oplysninger har været saa faatallige, at de ikke har kunnet tjene til Vejledning ved Bedømmelsen af de øvrige Maaneders Arbejdsledhed. Heller ikke for de i nærværende Bearbejdelse medtagne Organisationers Vedkommende har Oplysningerne været lige fuldstændige. For manges Vedkommende er der ikke faa Maaneder, hvor der ikke er indsendt Skema, og jeg har da maattet beregne Tal for Arbejdsledheden i disse Maaneder ud fra Kendskabet til Arbejdsledheden i de omliggende Maaneder. At der desuden findes adskillige Mangler ved selve det tilstedeværende Materiale er jo ikke til at undres over, naar det erindres, at Skemaerne er udfyldte af

13—1400 forskellige Personer, af hvilke vel de fleste er lidet vant til den Slags Arbejde. Selv om der i mange Tilfælde har kunnet raades Bod paa Manglerne, er der dog adskillige Punkter, hvor det har vist sig ugerligt at berigtige aabenbare Misforstaaelser.

At saadanne Misforstaaelser opstaar er saa meget naturligere, som allerede selve Begrebet Arbejdsledhed er ret vanskeligt at fastslaa korrekt. Her skal jo kun medtages den Arbejdsledhed, der er en Følge af, at arbejdsvillige og arbejdsdygtige Arbejdere ikke har kunnet faa Beskæftigelse i deres Fag paa de almindelig gældende Arbejdsbetingelser. Udelukket er altsaa den Arbejdsledhed, der skyldes Strejke eller Lockout, Sygdom, svigtende Arbejdsevne m. v. samt alle de Forhold, der ifølge Lov om anerkendte Arbejdsledhedskasser af 9. April 1907 § 13 udelukker fra Understøttelse af disse. Udelukket skulde ligeledes være de arbejdsledige Dage, for hvilke der betales Løn (Sommerferie, Spadserepenge m. v.). Medtages skulde derimod den kortvarige Arbejdsledhed, der ofte opstaar selv i travle Perioder, naar en Arbejder skifter Arbejdssted, eller naar en Virksomhed er standset i enkelte Dage, uden at der betales Løn for disse; men i saadanne Tilfælde vil Arbejdsledheden jo hyppig ikke kunne konstateres, idet de paagældende Arbejdere ikke melder sig som Arbejdsløse. Medregnes burde egentlig ogsaa den Arbejdsledhed, der skyldes Indskrænkning af Arbejdstiden enten med 1 à 2 Dage om Ugen eller med nogle Timer hver Dag.

Undersøgelsen omfatter kun egentlige Arbejderorganisationer (herunder Kellnerne og Sømændene), men derimod ikke saadanne Fag, der som Farmaceuter m. fl. ikke hører til Arbejderklassen. Udelukket er ligeledes Funktionærorganisationerne, hvor der jo ikke er Tale om egentlig Arbejdsledhed (Kommune- og Jernbanefunktionærer, Sporvejspersonale). Af større Fag, for hvilke der ikke foreligger brugbare Oplysninger, skal nævnes Tekstilarbejderne, Murarbejdsmandene i København, Bogbinderne, Kvindeligt Arbejderforbund og de lokale Arbejdsmandsforeninger i Gentofte og Omegn og i Randers. Af disse Fag har Murarbejdsmandene sikkert haft en meget stor Arbejdsledhed, medens der for det største af dem, Tekstilarbejderne, næppe har været nogen særlig stor fuldstændig Arbejdsledhed, men der arbejdes i dette Fag i ret betydelig Grad med indskrænket Arbejdstid.

Jeg skal derefter gaar over til at meddele Undersøgelsens Hovedresultater. Tabel 1 giver særskilt for Hovedstaden, Provinserne og hele Landet et Gennemsnitstal for de Arbejdere, for hvilke Arbejdsledheden er beregnet, det gennemsnitlige Antal

Tabel 1. Arbejdsløsheden i 1910 for de forskellige Industrigrupper samt for Arbejdsmænd og Søfarende.

	Gennemsn. Antal org. Arbejdere	Gennemsn. Antal Arbejdsløse	Arbejdsløshedsprocenten	Tabte Arbejdsdage i alt	Tabte Arbejdsdage pr. Arbejder
Hovedstaden					
Tilvirkning af Næringsmidler og Fortæringsgenstande . . .	6903	659	9,5	206547	30
Beklædningsindustri	4070	144	3,5	43018	11
Jordarbejde, Bygnings- og Møbelindustri	8754	2309	26,4	657695	75
Træindustri m. v.	1355	86	6,4	24826	18
Læderindustri	145	3	1,9	910	6
Sten-, Ler- og Glasindustri	975	21	2,1	5773	6
Metalindustri m. v.	7525	930	12,4	269452	36
Papirindustri	160	»	»	»	»
Industri i litterær og kunstnerisk Retning	2520	172	6,8	61024	24
Arbejdsmænd m. fl.	14450	1648	11,4	426812	30
Tilsammen	46857	5971	12,7	1,696057	36
Provinserne					
Tilvirkning af Næringsmidler og Fortæringsgenstande . . .	5735	270	4,7	76846	13
Beklædningsindustri	2437	74	3,0	18630	8
Jordarbejde, Bygnings- og Møbelindustri	11857	1637	13,8	440195	37
Træindustri m. v.	2371	146	6,2	38061	16
Læderindustri	132	3	1,9	645	5
Sten-, Ler- og Glasindustri	590	23	3,8	6830	12
Metalindustri m. v.	6375	460	7,2	136852	21
Papirindustri	820	2	0,3	570	1
Industri i litterær og kunstnerisk Retning	1378	57	4,1	18567	13
Arbejdsmænd m. fl.	17960	1981	11,0	334614	19
Tilsammen	49655	4652	9,4	1,071810	22
Hele Landet					
Tilvirkning af Næringsmidler og Fortæringsgenstande . . .	12638	929	7,3	283393	22
Beklædningsindustri	6507	218	3,3	61648	9
Jordarbejde, Bygnings- og Møbelindustri	20611	3946	19,1	1,097890	53
Træindustri m. v.	3726	232	6,2	62887	17
Læderindustri	277	5	1,9	1555	6
Sten-, Ler- og Glasindustri	1565	43	2,8	12603	8
Metalindustri m. v.	13900	1390	10,0	406304	29
Papirindustri	980	2	0,2	570	1
Industri i litterær og kunstnerisk Retning	3898	229	5,9	79591	20
Søfarende	2400	124	5,2	30759	13
Arbejdsmænd m. fl.	32410	3629	11,2	761426	23
Tilsammen	98912	10746	10,9	2,798626	28

Arbejdsløse beregnet paa Grundlag af de 24 Dage, for hvilke Antallet af Arbejdsløse er opgjort (Begyndelsen og Midten af hver Maaned), og det samlede Antal tabte Arbejdsdage i Løbet af Aaret. Paa Grundlag

heraf er beregnet dels Arbejdsløshedsprocenten og dels Antallet af tabte Dage for Arbejderne inden for hver Industrigruppe.

Det samlede Resultat har for ca. 99000 Arbejdere været, at der gennemsnitlig Aaret igennem har været op imod 11000 Arbejdsløse, d. v. s. at ca. 11 pCt. til Stadighed vilde have været uden Beskæftigelse, dersom samtlige de øvrige Arbejdere havde haft regelmæssigt Arbejde. Da det samlede Antal tabte Arbejdsdage er opgjort til ca. 2,800000, vilde, forudsat at Arbejdsløsheden havde været ligeligt fordelt, hver Arbejder altsaa have gaaet ledig i 28 Arbejdsdage eller godt og vel en Maaned.

Det vil af Tabellen ses, at Arbejdsløsheden har været væsentlig større i Hovedstaden end i Provinserne. Navnlig gælder dette de tabte Arbejdsdage; hver Arbejder har i Hovedstaden gennemsnitlig tabt 36 Arbejdsdage mod i Provinserne kun 22. Inden for de enkelte Industrigrupper er det i Gruppen Jordarbejde, Bygnings- og Møbelindustri (navnlig Byggefagene), at Arbejdsløsheden har været størst, og specielt gælder dette Hovedstaden, hvor i Gennemsnit over $\frac{1}{4}$ af denne Gruppens Arbejdere har været ledige Aaret rundt, og hvor gennemsnitlig $\frac{1}{4}$ af Aarets Arbejdsdage er gaaet tabt for hver Arbejder. Af andre Industrigrupper med stor Arbejdsløshed kan nævnes Metalindustrien (Smede- og Maskinarbejdere, Formere), Næringsmiddelindustrien (særlig Bagerne) samt Arbejdsmændenes store Gruppe, inden for hvilken der findes Afdelinger med meget stor og konstant Arbejdsløshed (Havne- og Kularbejdere) og andre med stærkt vekslende, men dog ogsaa betydelig Arbejdsløshed (Jord- og Betonarbejdere).

Arbejdsløshedens Svingninger i Aarets Løb vil fremgaa af Tabellerne 2 og 3, hvori der for hver Maaned er givet en Oversigt over Antallet af Arbejdsløse ved Maanedens Udgang og Arbejdsløshedsprocenten samt Antallet af tabte Arbejdsdage og det gennemsnitlige Antal tabte Arbejdsdage pr. Arbejder.

Som det vil ses, faldt Antallet af Arbejdsløse saavel som de tabte Arbejdsdage fra Januar—Februar, hvor Arbejdsløsheden var meget stor, ret hurtigt gennem Maanederne Marts, April og Maj, for derefter at holde sig ret uforandret Sommeren over, hvorefter den atter i Oktober begyndte at stige, for i December at naa omtrent samme Omfang som ved Aarets Begyndelse. Nogen udpræget Tendens i Retning af en Forbedring eller Forværring i Aarets Løb synes der saaledes ikke at kunne paavises. Det skal dog her bemærkes, at som Følge af den Maade, hvorpaa Arbejdertallet er beregnet, nemlig som konstant for hele Aaret, medens

Tabel 2. Antallet af Arbejdsløse og Arbejdsløshedsprocenten i 1910.

	Hovedstaden		Provinserne		Hele Landet ¹⁾	
	Antal Arbejdsløse ved Maanedens Slutning	i pCt. af Arbejderne	Antal Arbejdsløse ved Maanedens Slutning	i pCt. af Arbejderne	Antal Arbejdsløse ved Maanedens Slutning	i pCt. af Arbejderne
Januar	8152	17,4	9951	20,0	18277	18,5
Februar	8299	17,7	8881	17,9	17270	17,5
Marts	5964	12,7	4744	9,6	10873	11,0
April	4712	10,1	2692	5,4	7544	7,6
Maj	4615	9,8	2350	4,7	7020	7,1
Juni	4748	10,1	2077	4,2	6935	7,0
Juli	5000	10,7	2703	5,4	7763	7,8
August	4665	10,0	2757	5,6	7482	7,6
September	4673	10,0	2213	4,5	7136	7,2
Oktober	5663	12,1	3467	7,0	9240	9,3
November	6754	14,4	5607	11,3	12521	12,7
December	8513	18,2	8844	17,8	17517	17,7

Tabel 3. Tabte Arbejdsdage i 1910.

	Hovedstaden		Provinserne		Hele Landet ¹⁾	
	Tabte Dage		Tabte Dage		Tabte Dage	
	i alt	i Gennemsnit pr. Arbejder	i alt	i Gennemsnit pr. Arbejder	i alt	i Gennemsnit pr. Arbejder
Januar	186305	3,98	180903	3,64	371173	3,75
Februar	187507	4,00	178208	3,59	368086	3,72
Marts	165379	3,53	113993	2,30	282562	2,86
April	116972	2,50	60226	1,21	179858	1,82
Maj	110086	2,35	45846	0,92	156757	1,58
Juni	112027	2,39	44277	0,89	158512	1,60
Juli	117648	2,51	48824	0,98	167192	1,69
August	116308	2,48	49014	0,99	166042	1,68
September	111335	2,38	44232	0,89	160217	1,62
Oktober	126374	2,70	56304	1,13	184008	1,86
November	152470	3,25	96436	1,94	252966	2,56
December	193646	4,13	153547	3,09	351253	3,55
Tilsammen	1,696057	36,20	1,071810	21,59	2,798626	28,29

¹⁾ I Tallene for hele Landet er indbefattet Tallet for Arbejdsløse blandt Søens Arbejdere (Sømænd og Søfyrbdere), der ikke er medindbefattede i Tallene for Hovedstaden og Provinserne.

det faktisk har været lidt stigende, vil Procenttallene for Aarets første Maaneder være lidt for store, for de sidste Maaneder lidt for smaa. Ligeledes skal det nævnes, at det høje Tal for Arbejdsløse ved Udgangen af December staar i nogen Forbindelse med, at ikke saa faa Fabriker lukker mellem Jul og Nytaar; af

begge disse Grunde er det sandsynligt, at den egentlige Arbejdsløshed ved Aarets Udgang skulde være lidt mindre end ved dets Begyndelse, om ikke i Hovedstaden saa dog i alt Fald i Provinserne. Forskellen mellem Sommer- og Vintermaanernes Arbejdsløshed var langt større i Provinserne end i Hovedstaden; saaledes var Tabet af Arbejdsdage i Juni og September i Provinserne, hvor disse Maaneder viser den mindste Arbejdsløshed, kun $\frac{1}{4}$ af, hvad det var i Maaneder som Januar og Februar, medens i Hovedstaden, hvor Maj staar med det laveste Antal tabte Arbejdsdage, Tabet dog udgør henimod $\frac{3}{5}$ af Januars. Aarsagen hertil maa formentlig søges i, at Byggefagene gennem hele Sommeren har haft en relativt meget stor Arbejdsløshed i Hovedstaden.

Alt i alt varierede Arbejdsløshedsprocenten i Provinserne fra lidt over 4 ved Udgangen af Juni til 20 ved Udgangen af Januar, i Hovedstaden fra knap 10 i Maj til godt 18 ved Aarets Udgang. Antallet af tabte Arbejdsdage var pr. Arbejder i Hovedstaden i hver af Sommermaanederne omkring $2\frac{1}{2}$, medens det i Vintermaanederne voksede til omkring 4, i Provinserne svingede Tallene fra under 1 tabt Arbejdsdag pr. Mand i Sommermaanederne til over $3\frac{1}{2}$ i Januar.

Jeg skal slutte med at bemærke, at de ca. 2800000 tabte Arbejdsdage, hvortil Tabet her er opgjort, hvor stort det ogsaa i og for sig er (den store Lock-out i 1899 medførte et Tab af ca. 2713000 Arbejdsdage), dog ingenlunde er et Udtryk for den hele Arbejdsløshed, men kun for en Del, om end den største Del, af de organiserede Arbejders Arbejdsløshed, medens der intet Materiale foreligger til Beregning af det Tab, Arbejdsløsheden har forvoldt de uorganiserede Arbejdere.

Svend Rode.

Dansk Arbejde.

Skønt den internationale Arbejdsdeling har udviklet sig betydeligt i de sidste Menneskealdere, er det dog vedvarende det almindeligste, at Hovedmængden af et Folks Forbrug tilfredsstilles ved dets egen Produktion af vedkommende Vare. For Danmarks Vedkommende gælder dette ikke blot Landbrugsvarerne, men ogsaa Industriens Varer, ligesom vor egen Handelsflaade og vore egne Forsikringselskaber m. m. spiller en overvejende Rolle i Sammenligning med deres udenlandske Konkurrenter. Der gives ganske vist Varer, som vi i og for sig godt kunde producere, men som alligevel væsentligst kommer fra Udlandet, saaledes Oliekager, Lokomotiver, forskellige Arbejdsmaskiner og Instrumenter m. m., men de fleste Varer, hvorom dette

gælder, kan overhovedet ikke fremstilles hos os, saaledes Kul, Petroleum, visse Kunstgødninger, Majs, Bomuld, Vin, Kaffe, Krydderier, Ris o. s. v. I det følgende skal Hovederhvervene blive gennemgaaet fra det Synspunkt, hvor stor en Andel dansk Arbejde har i Forsyningen med vedkommende Vare.

Landbruget er vort Hovederhverv, og det producerer langt mere, end vi selv forbruger, saaledes af Smør vistnok 6 Gange saa meget som Forbruget af dansk Smør. For Hovedeksportartiklerne Smør, Flæsk, Kød, Æg, Hornkvæg og Heste har det stillede Problem derfor mindre Interesse; ja den Import, der foregaar, navnlig af Smør og Heste, er til en vis Grad national-økonomisk gavnlig, idet den frigør et tilsvarende Kvantum af de kostbarere danske Produkter til Eksport. Det skal derfor blot bemærkes, at det samlede Forbrug af Natursmør kan anslaaes til et Par og tyve Mill. kg, hvoraf ca. 3 Mill. udenlandsk. For Korn stiller Forholdet sig derimod væsentlig anderledes, idet der som bekendt er en betydelig Import af baade Foder- og Brødkorn samt Mel. Medregnes Majs, blev der i 1905—09 gennemsnitlig aarlig forbrugt 2 238 Mill. kg Korn, nemlig 1 489 Mill. kg indenlandsk Korn og 749 Mill. kg udenlandsk, saaledes at vor egen Andel altsaa bliver to Tredjedele. Men for de enkelte Kornsorter er Andelen meget forskellig; for Majs er den selvfølgelig 0, og for Hvede er den kun 41 %; men for Rug og Byg er den henholdsvis 74 og 84 % og for Havre endog 93 %; det er altsaa navnlig Hveden, som den internationale Arbejdsdeling har taget fra os, medens Havre-Forbruget er mest nationalt. For Byg maa endvidere erindres Udførselen af dansk Byg; tænker man sig Indførselen formindsket med dette Kvantum, vilde vor egen Andel af Forbruget stige til 87 %. — Under Landbrugets Forbrugsartikler maa endelig nævnes Oliekager, hvor Indlandets Andel hidtil kun har været ca. 5 %, men efter Soyakageindustriens Opkomst er den steget en Del.

Beslægtet med Landbrug er Have- og Skovbrug. Da der ingen Statistik haves over Havebrugets Produktion, kan det kun siges, at Forbruget af Frugt og Grønsager utvivlsomt væsentligst tilfredsstilles af Indlandet. Efter Kvantum leverer vore egne Skove omtrent Halvdelen af Landets Forbrug af Træ og Tømmer, men betydeligt mindre efter Værdi, idet Importen væsentligst bestaar af Savværksprodukter, altsaa kostbart Gavntæ, der er befriet for Affald, medens den indenlandske Produktion navnlig bestaar af Brænde og lettere Gavntæ. — Indførselen af Fisk til Forbrug andrager ca. 5 Mill. Kr.; da vor egen Produktions Værdi er 13 Mill. Kr. og Udførselen ca. 8 Mill. Kr.,

kunde det se ud, som om vore egne Fiskere kun tilfredsstillede Halvdelen af Forbruget, men i Virkeligheden er deres Andel ikke saa lidt større, idet de udførte Kvanta beregnes med en højere Værdi pr. kg end de ilandbragte.

For Industri og Haandværk kan der foretages en Sammenstilling af de ved Industritællingen i 1906 indsamlede Data om Produktionen med Handelsstatistikens aarlige Import-Opgørelser, men Sammenstillingen er vanskelig og maa ofte bygges paa Skøn, idet de nævnte Produktionsangivelser er ufuldstændige; desuden er Afgrænsningen af Varegrupperne ikke ens. Det er derfor kun med Forbehold, at følgende Hovedresultater meddeles. Paa flere Omraader foreligger der nyere Tal end Industritællingens. Vægten ligger paa det industrielle Arbejdes Værdi; naar f. Eks. Chokolade opføres med 80 à 90 %, betyder det, at saa meget af Kakaoen bearbejdes her; medregnes Raastoffet, bliver Udlandets Andel af Værdien selvfølgelig større.

Indenfor en Række af Haandværksfagene er det en Selvfølge, at der saa godt som ingen udenlandsk Konkurrence findes, f. Eks. i Byggefagene og blandt Bagere, Barberer og Fotografer. Noget lignende gælder Vand-, Gas- og Elektricitetsværker, Bogtrykkere og Bogbindere samt Bryggerier og Brænderier; det er kun nogle Specialiteter af Øl og Brændevin, der indføres, og den nye Toldlov har jo søgt at hindre, at man for at spare Papirtolden lod danske Bøger trykke i Udlandet. I følgende Fag er der en virkelig Konkurrence fra Udlandet, men dog saa ubetydelig, at Indlandets Andel er mindst 90 %: Fabrikation af Rugmel, Margarine, Cigarer, færdige Klæder, Snedkerverer o. l., Mursten og Cement. Mellem 80 og 90 % kan nævnes Chokolade, Røgtobak og Fodtej. Mellem 60 og 80 % træffer man Hvedemel (selv Hveden er dog oftere udenlandsk), Sukker, Bomuldsvarer, Handsker, Klaviaturinstrumenter, Papir og endelig den store Metalindustri; men indenfor denne rummes der store Forskelligheder, idet vi i det væsentlige forsyner os selv med Dampmaskiner, Transmissioner, visse Arter af Motorer, almindeligt Støbe-gods og forskellige Specialiteter blandt Arbejdsmaskinerne, medens andre Arbejdsmaskiner altid indføres; ligeledes indføres de fleste optiske og kirurgiske Instrumenter, Ure, Cykler, Lokomotiver m. fl. Mellem 40 og 60 % træffes Uldvarer, Hatte, Rebslageri-Produkter, Glas og Porcellæn; men af Porcellæn er der desuden en Udførsel, der omtrent opvejer Indførselen, og indenfor Glasvarerne er der meget store Forskelligheder, f. Eks. mellem Flasker, der produceres her, og Spejlglas, der indføres. Mellem 20 og 40 % kan nævnes Fajance, Gummivarer og Skibe; men en stor Del af

Importen af Skibe opvejes af, at der paa danske Værfter bygges Skibe til Udlandet. Under 20 % er den betydeligste særlige Vare vistnok Træmasse, men her kommer desuden en lang Række af de i det foregaaende nævnte Specialiteter.

Alt i alt præsterer dansk Industri og Haandværk vistnok ca. 70 % af Landets Forbrug, et Tal som dels kan støttes paa den skete Gennemgang af de enkelte Faggrupper, dels paa en Betragtning af den samlede Industriimport og den ved Skatteligningen konstaterede samlede Fortjeneste for Industriens og Haandværkets Personale. Importen af Industrivarer er nemlig ca. 150 Mill. Kr. aarlig, foruden Told og Avance, medens den nævnte Fortjeneste + Raastofværdien kan anslaaes til mindst 350 à 400 Mill. Kr. (ekskl. Smør, Flæsk, Mel, Brød o. l., hvor den industrielle Bearbejdelse er af ringe Betydning ved Siden af det fra Landbruget leverede Raastof). — Eksporten af danske Industrivarer er henimod 25 Mill. Kr. værd.

Danske Skibes Andel af Farten mellem danske Havne indbyrdes er ca. 97 %. I Farten mellem Danmark og Udlandet transporterer danske Skibe 56 % af Bestuvningen; da det er rimeligt, at vedkommende Fart deles lige mellem Danmark og det paagældende frem-

mede Land, er dette i Virkeligheden tilfredsstillende (1875—1900 var vor Andel netop 50 %), og hertil kommer endelig danske Skibes Fart mellem fremmede Lande indbyrdes, hvorved opsejles 2 à 3 Gange saa stor en Brutto-Fragt som i Farten mellem Danmark og Udlandet.

Danske Livsforsikringsselskaber modtager godt 85 % af de 20 Mill. Kr., der aarlig anvendes af danske til Livsforsikrings-Præmier. Til Brandforsikring benyttes aarlig ca. 13 Mill. Kr., hvoraf ligeledes ca. 85 % til danske Selskaber. For Søforsikring haves ingen samlet Opgørelse, men Forholdet er næppe saa gunstigt.

Eet Omraade er der, hvor Danmarks egen Andel nødig burde være under 100 %, men hvor den kun er ca. 60 %. Jeg sigter hermed til Kapitaldan-nelsen; af de Beløb, vi aarlig fastger i Bygninger, Maskiner, Skibe, Jernbaner, Besætningsudvidelser o. s. v., opsparer vi vistnok kun de 60 % selv, medens Resten laanes i Udlandet. Ved Opgørelsen for 1907 var tre Fjerdedele af Statens Obligationer og en Fjerdedel af Kreditforeningernes i Udlandet, og Forholdet har forværret sig siden.

Jens Warming.

Indhold.

	Side		Side
Im. Bang: 25 Aars statsvidenskabelige Kandidater.....	22	Michael Koefoed: De elektriske Maskiner ved Folketællingen	34
Einar Cohn: Om Gennemsnit	23	O. B. Kofoed: Betingede Benaadninger i Aarene 1902—05...	37
Johs. Dalhoff: Personforsikringens Omfang nu og for 25 Aar siden	26	Henrik Pedersen: En agrarhistorisk Vandring gennem Langeland mod Slutningen af det 17de Aarhundrede.....	39
Meta Hansen: Kvinders Valgret	28	K. Riis-Hansen: De økonomiske Perioder og Befolkningens Bevægelser.....	44
Adolph Jensen: Varepriser, Jordpriser og Arbejdspriser i Danmark i de sidste 25 Aar	29	Svend Rode: Arbejdsløsheden i 1910.....	46
Henning Kiørboe: Forbrugsforeningernes Udvikling i Danmark	32	Jens Warming: Dansk Arbejde	49

STATISTISKE EFTERRETNINGER bestilles ligesom Bureauets øvrige Værker gennem Boghandelen; Abonnement kan desuden tegnes gennem Postvæsenet. — Prisen er 10 Øre pr. Nummer og 1 Kr. om Aaret.

Udgaet fra Trykkeriet d. 29. April 1911. — Bianco Lunos Bogtrykkeri, København.